

90 fokos fordulat - Kiút a válságból

Mottó:

*„...inkább túrni a
Jelen gonoszt, mint ismeretlenek
Felé sietni? Ekképp az öntudat
Belőlünk mind gyávát csinál,
S az elszántság természetes színét
A gondolat halványra betegíti...”*

(Shakespeare: Hamlet)

90 FOKOS FORDULAT – KIÚT A VÁLSÁGBÓL **Javaslat a magyar gazdaság és társadalom új pályára állítására**

(Továbbfejlesztendő vitaanyag)

Szerkesztette:

Dr. Artner Annamária, közgazdász

2009. szeptember

AJÁNLÁS

Hazánk helyzetéért, lakosságának életkörülményiért, a magyar gazdaság ingatagságáért és kiszolgáltatottságáért már régen aggodalmat éreztünk. A világgazdasági válság kirobbanásakor ez az aggodalmunk tovább nőtt, különösen, hogy láttuk, a neoliberális politika haszonélvezői a válságot a további megszorítások indokául próbálják felhasználni, és a „nagypolitika” megoldási kísérletei sehova nem vezetnek a társadalom többségének további terhelésén és hazánk mentális, politikai züllésén, kibontakozó gyűlöletkultuszán kívül.

A vészterhes fejlődés megakadályozása érdekében hozzáláttunk egy program kidolgozásához, amely egyesítheti a magyarországi társadalmi, progresszív rendszerkritikai erőket.

Meggyőződésünket és a világ politikai, gazdasági vezetőinek, mérvadó értelmiségének, szociális mozgalmainak a neoliberális világrend megváltozását követelő hangjait követve a válságból való kiutat egy másfajta, a világegést eredményező piaci logika uralmát megzabolázó gazdaság- és társadalomfejlesztési koncepcióban találtuk meg. Felvázoltuk a „90 fokos fordulat”-ot, amely az emberek közösségének (az államnak és a legkülönbözőbb szövetkezeti formáknak) nagyobb teret enged a profitszemponturn magántermeléssel szemben a vegyes gazdaság viszonyai között. A koncepció nagyon vázlatos volt, és a nemzetközi összefogásba ágyazott, általunk leginkább szükségszerűnek tartott magyarországi teendőket tartalmazta.

Az első változatok internetes és személyes szakmai vitái során azonban azt kellett tapasztalnunk: az emberek tele vannak ötletekkel, javaslatokkal a termelés és a társadalmi viszonyok jobbításával kapcsolatban – ami már önmagában is mutatja honfitársaink elégedetlenségét a fennállóval szemben. E nyomásra az anyag messze túlment eredeti célján, és egy „modellváltó ötletből” egy egész társadalmi-gazdasági átalakítás programvázlatává dagadt.

A javaslatok még most sem teljeseek, és nem is eléggé kidolgozottak, de reméljük, kiindulópontként fognak szolgálni egy közösen megalkotott, szakmailag megalapozott, társadalmilag elfogadható és széles társadalmi-politikai erők által támogatott társadalom-átalakítási programhoz.

Ehhez várjuk azoknak a szakembereknek, olvasóknak, szimpatizánsoknak a véleményét, javaslatait, akik felelősséget éreznek a társadalom iránt, akik a társadalmi hatékonyságot az egyéni haszonszerzés fölé emelik, akik elkötelezettek az alsóbb osztályok, az „alullévők” érdekei iránt, és vállalják, hogy egyesülnek a globalizációban alulmaradt széles néprétegek felemelése, egy igazságos társadalom kiépítése céljából.

Alakítsuk és tegyük élővé együtt a programot!

2009. május

A program kezdeményezői:

Artner Annamária
Benyik Mátyás
Farkas Péter
Krausz Tamás
Lugosi Győző
Szász Gábor
Vígh László

TARTALOM

I.	Programunk célja	4
1.	Hogyan jutott hazánk a mai helyzetbe?	5
II.	PROGRAMUNK PILLÉREI	6
1.	Az alapfeltétel: nemzetközi összefogás	6
2.	A koncepció: többszektörű, a közszektor nagyobb részvételére és közvetlen demokráciára építő modell.....	7
3.	A gazdaságpolitikai kiindulópont: fejlesztés a lakosság érdekében.....	8
4.	Kik az átalakítás alanyai?.....	9
III.	KONKRÉT PROGRAMPONTOK.....	9
III.1.	Gazdaságpolitika	9
1.	Válságkezelés.....	9
2.	Társadalmi hatékonyság: integrált szemlélet a gazdaság- és társadalompolitikában.....	10
3.	Költségvetési egyensúly és államadósság.....	10
4.	Adósságkezelés	11
5.	Adórendszer	12
6.	A hazai vállalkozások fejlesztése.....	13
7.	Kutatás-fejlesztés	14
8.	Árfolyampolitika.....	15
9.	Külgazdaság.....	17
III.2.	Ágazati politika	18
1.	Bankrendszer.....	18
2.	Iparpolitika	20
3.	Agrárium	20
4.	Vízgazdálkodás	21
5.	Energiagazdálkodás – vízerőmű	22
6.	Közlekedés	24
7.	Környezetvédelem	25
III.3.	Társadalompolitika	26
1.	Azonnali szociális intézkedések.....	26
2.	Foglalkoztatás	28
3.	Közszolgáltatások	30
4.	Egészségügy.....	31
5.	Nyugdíjrendszer	34
6.	Oktatási rendszer.....	35
7.	Állami lakásépítés.....	38
8.	Külpolitikai fordulat.....	39
9.	Új, részvételi demokrácia-modell	40
10.	Alkotmánymódosítás	40
IV.	FELHASZNÁLT IRODALOM	41
V.	TOVÁBBI IRODALOM	45

I. PROGRAMUNK CÉLJA

A 2008-ban pénzügyi formában kirobbant világgazdasági válság különösen súlyosan érintette magyar gazdaságot. Bizonyossá vált, hogy az eddigi gondolat körben nem lehet megoldani a felettünk tornyosuló és a közeljövőben rohamosan növekvő bajokat, amelyek a magyarországi társadalom jelentős részét maga alá temethetik. Ezért ki kell törni a tőkebarát, neoliberális gondolatrendszerből, és nemcsak szavakban kell „paradigmát váltani”, hanem valóban gyökeresen új alapokra kell helyezni gazdaság- és társadalompolitikánkat. Most, a világgazdasági válság idején senki nem tagadhatja, hogy a kapitalizmuson belüli „modellváltás” elkerülhetetlen.

A jelenlegi válság azonban ismét nyilvánvalóvá tette: a kapitalizmus nem képes megszabadulni legbelső lényegétől, a tőkefelhalmozás kényszerétől, és az ezáltal a természetben, társadalomban, tudományban okozott permanens rombolástól, valamint az épp ilyen törvényszerűen jelentkező, és a termelőalapokat, az élőmunkát, a természetet közvetlenül pusztító, az embert lealacsonyító súlyos gazdasági krízisektől.

A globalizált világban csak globális, de legalábbis széles nemzetközi összefogáson alapuló megoldások működhetnek. A jelenlegi válságból való kiút csak a válságot előidéző tényezők, lényegében a korlátlan szabadsággal felruházott tőke megzabolázásával lehetséges. Ezt világossá kell tenni mindenki számára, **teljesen függetlenül attól**, hogy ez a korlátozás itt és most lehetséges (vagy annak látszik)-e. Abból indulunk tehát ki, hogy mi az a minimum, amit tenni kell, és mik azok a feltételek, amelyek között a „kell” lehetséges is.

Erős elszántságra, népi támogatásra és **legfőképpen nemzetközi társakra van szükség**, hogy képesek legyünk kikecmeregni abból a gödörből, melybe a kapitalista társadalom gazdasági és politikai vezetői az elmúlt évtizedekben taszítottak bennünket.

Ebben a helyzetben a társadalmi elégedetlenség a tőke számára kedvező neoliberális és minden történelmi progresszióval, az emberek tág közössége iránti több évezredek vággyal szemben ellenséges propaganda következtében a kirekesztő, fasiszta nézetek fellángolását eredményezi – mint ahogy az történt a weimari köztársaság idején más országokban is.

Hogy megállítsuk és visszafordítsuk az ország sokdimenziós kettészakadását szegényekre és gazdagokra, fejlett és fejletlen vállalati szektorra, jól működő és leszakadó régiókra stb. meg kell értenünk a történelmi jövő hívó szavát: fordulatot kell venni a gazdaságpolitikában és a politikai filozófiában egyaránt. Az **erőforrásainkkal** való pazarlás helyett (amely igen költséges az állam és a társadalom számára), azok fokozott és **közös** kihasználására kell törekedni. Ezek **mindenekelőtt a képzett és képzetlen munkaerő, valamint a termőföld és a (termál)vízkészlet.**

* * *

Programunk megvalósításának feltétele és egyben célja, hogy a sokoldalú rombolás megállításával megőrizzük és továbbfejlesszük a demokrácia mai intézményeit, gátat vessünk a fenyegető, sőt lassan a mindennapi életünk részévé váló gyűlölet-terrornak, és mindezzel **utat nyissunk egy élhetőbb társadalom felé.**

1. Hogyan jutott hazánk a mai helyzetbe?

Mai helyzetünk alapjait az 1989 előtt hazánkban és a Szovjetunióban kibontakozó fejlemények vetették meg. Ezek lényege: a vezetők elszakadása a társadalom többségétől, önérdékű elitté válása, az emberek saját sorsuk feletti közös rendelkezésének hiánya, a közösségi tevékenység elemeinek háttérbe szorítása, az önös nyereszkesedésnek teret adó piaci viszonyok lassú, de stabil terjedése, egyszóval, az önérdék eluralkodása a közérdek felett. E folyamat egyik meghatározó, és máig ható végzetes eleme a mindenáron való növekedés fenntartása érdekében véghezvitt eladósodás, amely éppúgy az emberek feje felett, sőt előlük titkolva zajlott, mint a rendszerváltás, annak valódi lényege.

Mégis: az a rendszer mindezek és az egypártrendszer ellenére a társadalom túlnyomó többsége számára élhetőbb volt, mert az önérdéket mindaddig korlátok közé tudta szorítani, amíg a termelőalapok birtokosaként az állam tudatos politikája a közérdeknek adott némi elsőbbséget. Ezt támasztja alá minden felmérés is. Átlagosan az emberek több mint fele rosszabbnak ítélte meg az 1989 utáni új rendszert még 1998-ban is, pedig azóta a viszonyok sokat romlottak. Akkor az embereknek csak kevesebb, mint egyharmada ítélte jobbnak az új rendszert, mint az 1989 előtti. Fontos ehhez hozzátenni, hogy a 30 alattiak körében, akik tehát nem éltek a régiben, csak hallottak róla, magasabb az új rendszer támogatottsága, azok körében viszont, akik felnőtként tapasztalták meg, jóval alacsonyabb. Továbbá az alacsonyabb végzettségűek többen, a felsőfokú végzettségűek körében kevesebben igenelték az 1989 előtti rendszert az utána következővel szemben. (Dögei – Ferge, 1998) A Tárki 2007-es kutatásai szerint pedig „a rendszerváltás után a lakosság elégedettsége szinte minden mért dimenzióban csökkent.” saját életkörülményeire vonatkozóan. (Gáti, 2008, 179. old.)

Az 1989 előtti végzetes tendenciákat a rendszerváltás teljesítette be, amely a tulajdonforma gyökeres átalakításával 180 fokos fordulatot hozott. A hazai erőforrások kihasználására, az állami és köztulajdonra épülő (messze nem tökéletes, de a mainál tagadhatatlanul működőképesebb) rendszerrel szemben egy erőforrásait (mindenelőtt a munkaerőt és a termőföldet) nagymértékben parlagon hevertető, a korábbi versenyképes ipart és mezőgazdaságot is szétromboló, a külföldi piacoknak és tőkének kiszolgáltatott gazdálkodási rendszerre, társadalmát pedig a kis egyenlőtlenségekkel jellemzett és nyomort nem ismerő rendszerből egy jövedelmileg, életszínvonalban és kultúrában végzetesen kettészakadó, és több millió nyomorgóval jellemzett országgá változtatta. „A magyarországi kapitalizmus tökéletes csődöt vallott.” (Szalai, 2009)

Ennek a fordulatnak az alapja a privatizáció, tehát a termelőeszközök szinte teljességének magánkézbe, mégpedig döntően a külföldi nagytőke kezébe adása volt, amihez „az állam rossz gazda” differenciálatlan és így hamis doktrínája szolgáltatva az ideológiai alapot. Bár a helyzet romlása a rendszerváltás okozta visszaesés, és az azt követő fellendülés idején is jól látható volt, a hazai politikai és gazdasági elit és az őket tanácsokkal ellátó neoliberális közgazdászok érzéketlenek maradtak a tények láttán, és perifériára szorították a kritikus hangokat (ld. Vígvári, 2009).

Ezzel Magyarország nem volt egyedül, de talán egyedülállóan függő, kiszolgáltatott, adottságait tekintve kisémmizett országgá vált a rendszerváltás után. Mindez a hagyományosan konzervatív értékeket valló jobboldal és nem kevésbé a magát baloldalinak nevező, valójában csak a tőke polgári demokratikus szárnyát, ugyanakkor a nemzetközi tőke érdekeit erőteljesen képviselő hazai elit jóvoltából történt.

Az elmúlt két évtized eredményeképpen lezüllött társadalomban a kultúrát egyfajta „ellumpenesedés” jellemzi, az üzleties reklámvilág, a giccs, az elvadult szexizmus uralkodik. A felső rétegekben az önzés, a nemtörődömség, a hanyagság és a korrupció, s ennek tükörképeként az alsókban a gyűlölködés, a bűnbakkeresés, a fajgyűlölet, a gyengébbek kárára megvalósított rend vágya, a legordasabb eszmék szöktek szárba, az erőszak a mindennapi élet részévé vált. Magyarországon a fasizmus szele fúj. (ld. Tamás G. M., 2004)

Az elmúlt 20 évben minden parlamenti politikai erő neoliberais politikát folytatott. Ennek betetőzése az ún. Reformszövetség programja, amelyben a jobboldali-konzervatív és szocialista-liberais közgazdászok együtt dolgozták ki a neoliberais megszorító politikát. A Bajnai-program még ezen a koncepción is tútesz. Azt a már ezerszer leszerepelt gazdaságfilozófiát képviseli teljes nyíltsággal, hogy ha a szociális kiadások és a bérköltségek lefaragásával a tőke javára osztják el a jövedelmeket, abból gazdasági fellendülés lesz. Pedig semmi sem bizonyítja – s különösen nem a válság körülményei között – , hogy a tőkésék többletjövedelméből beruházás, gazdasági növekedés következne. A legfejlettebb országok manapság előre menekülnek: termelő kapacitásokat mentenek, munkahelyeket védenek gazdaságösztönző csomagokkal, és ha kell, szövetkezetesítéssel, államosításokkal. A gyengén fejlett és félperifériás adós országoknak azonban a gazdaság fékezését, a visszafogást írják elő (ld. Farkas, 2009). Ez sem nem demokratikus, sem nem igazságos, és szöges ellentétben áll a világgazdaság zökkenőmentes és hatékony működéséhez, a lakosság többségének megélhetéséhez szükséges feltételekkel.

Hazánkat és népünket szerető állampolgárként e folyamatok azonnali megállítást követeljük. Ezt csakis a jelenlegi – minden idők talán legsúlyosabb világgazdasági válságának kibontakozásakor még mindig uralkodó, noha e folyamatokért felelős (a versenyképességet – a profitérdeket – mindenek fölé helyező, a lakosság helyett a külföldi nagytőkét szolgáló) – neoliberais gazdaságpolitikai irányvonallal való szakítással, a közösségi érdek és közösségi termelési formák fokozottabb érvényesítésével, vagyis egy „90 fokos fordulat”-tal látjuk lehetségesnek.

II. PROGRAMUNK PILLÉREI

1. Az alapfeltétel: nemzetközi összefogás

A fordulat csak akkor lehetséges, ha **aktív, nyitott külpolitikával keressük a hasonló sorsa jutott országok támogatását**, törekszünk a világgazdasági hierarchiában alul lévők összefogására. A koncepció megvalósításának első lépéseként „rendszerkritikai” **nemzetközi csúcsertekezletet** kell összehívni a hasonló cipőben járó (perifériás és félperifériás, eladósodott, külfölditőke-függő stb.) országok részvételével, különös tekintettel közvetlen kelet- és közép-kelet-európai szomszédainkra, **a neoliberalizmust és a nacionalizmust egyaránt elutasító európai (és világ-) méretű együttműködés megalapozása érdekében**. A nyitott, baráti légkörű, kompromisszum kész csúcsertekezlet célja a kölcsönös segítségnyújtáson alapuló közös kiútkeresés az országok közötti öldöklő piaci verseny ellenségességet keltő légkörével szemben. Egy ilyen csúcsertekezlet összehívása önmagában is világraszóló üzenetet hordoz: a nemzetközi viszonyrendszer lényeges és tartós javításának egyedül lehetséges módját jelöli ki, s a nemzetközi szolidaritás és összefogás szükségességére

irányítja a világ figyelmét. Hazánk számára óriási nemzetközi presztízsnyeréssel is járna, ha e kezdeményezés Magyarország nevével fonódna össze, és végre egy méltó tett birtokában büszkélkedhetnénk azzal, hogy „magyarok” vagyunk...

2. A koncepció: többszektorú, a közszektor nagyobb részvételére és közvetlen demokráciára építő modell

A válságból való kiemelkedés és egy újabb, a maihoz hasonlóan súlyos válság elkerülésének zálogát **a hazai közösségi (társadalmilag ellenőrzött állami, szövetkezeti) termelés fellendítésében, külső függésünk és a világpiaci profithajszának való kiszolgáltatottságunk csökkentésében** látjuk.

A javasolt lépések egyrészt a kapitalista államok sorában évtizedeken keresztül alkalmazott, sőt, részben most, a válság idején is használt eszközöket jelentenek.¹ Másrészt azonban túlmutatnak a piaci diktátumon, utat nyitva egy demokratikusabb, igazságosabb, a föld és a társadalom erőforrásaival okosabban gazdálkodó szektor, majd a népek öntevékenységére építő társadalmi berendezkedés felé.

Abból indulunk ki, hogy egy szétszakadó, kirekesztő társadalom nem hogy felzárkózni nem képes, de a végleges lecsúszás veszélyének van kitéve (ld. Vígvári, 2008). A szétszakadást a piac, a mindent átható verseny és profithajszja generálja, orvoslása csak a piac korlátozásával lehetséges.

A „90 fokos fordulattal” létrejövő többszektorú (társadalmilag ellenőrzött állami, szövetkezeti, hazai és külföldi magán-) gazdasági és társadalmi modell alapelve az, hogy a termelés célja mindinkább a **társadalom szükségleteinek** kielégítése kell legyen – ez az elvárás szabja meg az egyes szektorok működésének határait is. A társadalmilag ellenőrzött államot (kormányt) a magánvállalati profitok növelésének célja helyett ez, és csakis ez az alapelv vezérelheti.

Az általunk sürgősen javasolt „90 fokos fordulat” lényege, hogy mindazt a termelőerőt, amelyet az állami, közösségi gazdálkodás vélt vagy valós gazdaságtalanságára hivatkozva kivettek az állam és a közösség kezéből, **azonnal vegye kezébe a társadalmilag ellenőrzött állam**, amennyiben ezeknek a termelőerőknek a hatékony működtetésére a magántulajdonos nem képes.

A modell a **teljes foglalkoztatást** tűzi célul, mivel a munka (általában is, és úgy is, mint tisztességesen megfizetett munka) alapvető társadalmi szükséglet, a tisztességesen megfizetett munka **az emberi méltóság és egyenjogúság alfája és a demokrácia minimuma**. Ezt a társadalmilag ellenőrzött állam saját vállalatain és beruházásain keresztül, valamint az egyéb közösségi, szövetkezeti tulajdonformák széles körű elterjedésének ösztönzésével biztosítja.

A modell alapelveit megvalósító mechanizmus: **a piaci (hazai és külföldi magán) és a közösségi (állami, szövetkezeti, együttműködő) intézmények közötti verseny**. Mindenki azt teszi, amit az alapelv szempontjából a legjobban tud. A modell elveti a növekedés, a

---

¹ Az államosítás különböző formáival éltek például Franciaországban a 80-as években Mitterrand alatt, Svédországban a 90-es évek elején, az USA-ban, Írországban 2008-ban a válság hatására, az utóbbi években Latin-Amerika több országában (Venezuela, Bolívia) stb. A bankok államosításáról maga Alain Greenspan is úgy gondolkodik, mint ami „száz évente egyszer megtörténik”. (Leonhardt, 2009)

versenyképesség, a tömegfogyasztás elsődlegességét (amit a neoliberális ideológia tételez), és mindezt a fent meghatározott alapelvnek rendeli alá. Elutasítja azt a fogyasztási modellt, amelyben az egyik oldalon a pazarló, valamint a hitelekkel és reklámokkal gerjesztett túlfogyasztás, a másik oldalon pedig a súlyos nélkülözés áll.

A kis- és középvállalati szféra nem tud önállóan megélni. Eddig a transznacionális nagytőkéhez kötődött, amely azonban illékony cövek. A modell felkínálja nekik **a stabilan a nemzetgazdasághoz kötődő állami és szövetkezeti nagyszervezetekhez** (nagyvállalatok, bevásárlóközpontok, közművek) kapcsolódás esélyét.² Ennek a modellnek a további előnye, hogy az ilyen nagyszervezetek bevétele (nyeresége) állami, szövetkezeti tulajdon formájában az országban marad, növeli a költségvetés bevételeit, és közösségi célokra (fejlesztés, bővítés, szociális ellátás) fordítható.

Az állami és a privát (kis- és középvállalati) szféra együttműködését úgy kell megszervezni, hogy az állami szférán (pl. korrupció, feketegazdaság révén) **ne nyereszkedhessen senki.** A „kiszervezések” álljanak le, az állami feladatokat államilag alkalmazott munkaerő végezze, a postástól az informatikusig. Ezzel számottevő tranzakciós költség spórolható meg, nem beszélve a pályázatadásokkal, ellenőrzésekkel járó feladatok idő- és költségigényéről. Az állami vállalatok társadalmi ellenőrzésének feladatait a szakszervezetek, vállalati tanácsok dolgozók által választott képviselői látják el.

Modellünk tehát a válságot elsősorban a hazai állami és közösségi (szövetkezeti) termelés fellendítésével (újraszervezésével), az állam bevételeinek növelésével, nem pedig a privát profitok támogatásával és az állam kiadásainak további csökkentésével látja véglegesen megoldhatónak – még ha válság idején a költségvetési visszafogás bizonyos mértékig elkerülhetetlen is.

3. A gazdaságpolitikai kiindulópont: fejlesztés a lakosság érdekében

A társadalmilag ellenőrzött államnak kulcsfontosságú szerepet kell játszani a jövőt meghatározó **5 területen: az oktatásban és kutatás-fejlesztésben, az egészségügyben, az infrastruktúrafejlesztésben és a környezetgazdálkodásban.** E területeken kiemelkedően fontos a társadalmilag ellenőrzött államnak a köz érdekeit figyelembe vevő stratégiaalkotó, szakpolitikai orientáló, valamint finanszírozási képessége. Ezeknek a területeknek a finanszírozását abszolút értékben is növelni kell, s relatív arányukat is meg kell emelni a költségvetésben. Ezek a területek egyszerre szolgálják az igazságosabb és fenntartható társadalom kiépítését és egyben a nemzetközi mezőnyben való helytállást, a válságból való kilábalást, a válságot előidéző okok visszaszorítását is.

---

² A kis- és középvállalatok sora vált függelékévé a kiskereskedelmi áruházláncoknak, amelyek rendszeresen visszaélnék erőfölényükkel (nyomott árak, polcpénz, késedelmes fizetés stb.). Más ágazatokban sem jobb a helyzet (pl. autóiipar), és mindenütt fenyeget a felvevő nagyvállalat kitelepülésének veszélye. Ha autóiipart nem is, kiskereskedelmi áruházláncot az állam, vagy a szövetkezett termelők is tudnak működtetni Magyarországon. Ebben az esetben olyan nagyszervezet beszállítói lehetnek a kisebbek, amelyiket egyszerre kötelez a tisztességes együttműködésre a törvény, a gazdasági (nemzetgazdasági) érdek és az erkölcs. Ebbe az irányba mutató, támogatandó, de elégtelen lépések a jelenlegi kormány kezdeményezései (pl. magyar áruk webáruháza, vagy 80 %-ban magyar áru kerüljön az élelmiszeráruház-láncokba stb.). Ld. <http://vg.hu/index.php?apps=cikk&cikk=259912&fr=hle>

4. Kik az átalakítás alanyai?

A program készre formálása és megvalósítása csak a **társadalom döntő többségének támogatása, tenni akarása, aktív részvétele, odaadó munkája** által lehetséges. Ehhez azonban elengedhetetlen az egyes tudományágak képzett ismerőinek szakismerete, tanácsai, önzetlen és önfeláldozó munkája. Ezért felhívjuk a neoliberais rend kárvallottjaival szolidáris, az ő ügyük iránt elkötelezett **műszaki-ipari, agrár-, társadalomtudományi és művészeti értelmiséget**, hogy csatlakozzon törekvésünkhöz, és mind az elgondolások formálásában, mind pedig – ha arra sor kerülhet – azok végrehajtásában legyen társunk. Kritikai észrevételeikkel és a javaslataikkal egészítsék ki és tegyék jobbá – és ezáltal magukévá – programunkat.

III. KONKRÉT PROGRAMPONTOK

III.1. Gazdaságpolitika

A „90 fokos fordulat” gondolata a magyar (és a kelet-európai) gazdaság válságára adandó újszerű válasz igényével született. Mivel azonban a válság megoldása csak az azt szülő okok megszüntetésével lehetséges, hamar kiderült, hogy a gazdasági-társadalmi-környezeti kérdések teljességét átfogó programra van szükség. A viták során új és új releváns szempontok, területek merültek fel, sokan, számos ötlettel, javaslattal gazdagították az anyagot. Ezért az alábbiakban nem különít(h)ettük el a közvetlen válsághárító lépéseket a hosszabb távú fejlesztési javaslatoktól. A program további gazdagítása, megalapozása, kidolgozása újabb széles körű viták és anyagok alapján lehetséges. Ehhez kérjük mindenki segítségét, aki valamely szakmai kérdésben jártas és a neoliberais globalizáció veszteségeinek ügye iránt elkötelezett.

1. Válságkezelés

A társadalmi-gazdasági fordulat gondolata már jóval a 2008-ban kirobbant világgazdasági válság előtt felmerült bennünk, ezért nem rövidtávú válságkezelő programot akartunk írni. A világgazdasági válság azonban súlyosan érintette hazánkat is, és ezért sokan kérdezték tőlünk, mit javaslunk a válság kezelésére. Válaszunk a következő: a válság csak következmény, egészen pontosan évtizedek óta lappangó fejlemény. Oka maga a kapitalista termelés, a profittermelés, a termelőeszközök magántulajdona, röviden a tőke. Ezért a válságot „kezelni” csak a kiváltó ok megszüntetésével, de legalábbis erőteljes korlátozásával lehetséges. A legsürgetőbb feladatokat azonban el kell végezni.

Programunk ezért **fordulat és válságkezelés** egyszerre. Középpontjában a munka, a közvetlen közösségi, állami munkahelyteremtés áll, a tőkének eddig nyújtott beruházási és adókedvezmények helyett. Ehhez egyfelől a termelőalapok közösségi használata (ellenőrzése), vagyis a privatizáció háttérbeszorítása szükséges, mindenekelőtt az alapszükségletek kielégítésében, másfelől a hatalmas jövedelmi különbségek, nevezetesen az indokolatlanul magas (pl. banki, menedzseri) jövedelmek csökkentése, harmadsorban pedig a

tudomány eredményeinek eljuttatása a legszélesebb társadalmi csoportokhoz, szemben a most folyó népbuittással.

Gazdaságunknak a kényszerpályás fejlődési útról való letéréséhez ugyanakkor elengedhetetlen **az állam külső adóssághétkének csökkentése**. Ez vagy adósságelengedéssel oldható meg, vagy az adósságszolgálat feltételeességének kimondásával (a gazdasági növekedés adott szintjéhez kötésével). Mindkettőre van példa a világon, az utóbbit például legutóbb Izland lépte meg (ld. Hudson, 2009).

Legsürgetőbb feladatok a mélyszegénység és a deviza-lakáshitelek miatt kialakult helyzet. Ezekre kínálnak megoldást az azonnal szociális intézkedések (III.3. fejezet 1. pontja),

2. Társadalmi hatékonyság: integrált szemlélet a gazdaság- és társadalompolitikában

Az ország és a régió lakosainak közvetlen és hosszú távú érdekeit csak a társadalom teljes erőforrásainak és a gazdálkodás teljes társadalmi költségeinek figyelembevételével lehet megoldani. Társadalmi értelemben nem hatékony az a termelés, amely extra költségeket okoz az egészségügyben, a szociálpolitikában, a környezet helyreállításában, vagy akár a lakosság (a munkaerő!) közérzetében, bármilyen magas profitot eredményez is egy (több) vállalat számára. Másfelől társadalmi értelemben hatékony lehet az a kis nyereségű, nullszaldós, sőt esetleg veszteséges vállalati termelés is, amely a társadalmi-gazdasági élet, a környezet egyéb területein kellő mértékű megtakarítást eredményez, illetve hasznot hoz.

A társadalmi gazdálkodás egyes területei szorosan összefüggnek egymással. Jó példa erre a vízgazdálkodás, a közlekedés, a mezőgazdaság és a környezetgazdálkodás kapcsolata, amelyek megint tovább hatnak a munkaerőpiacra, az egészségügyre stb. A folyami és tengeri szállítás költség- és környezetkímélőbb. A Duna vízszintemelése segíthetné a folyami hajózás szerepének növelését, csökkenthetné a legszennyezőbb közlekedési forma, a közúti szállítás jelentőségét, miközben lehetővé tenné vízerőmű építését, ami tovább csökkenti a légszennyezést, illetve (tárolókapacitás létrehozásával) lehetővé teszi más, környezetkímélő, alternatív energiák maximális kihasználását. A Duna vízszintemelése a feltétele a Duna-Tisza csatorna megépítésének, amely a térség öntözésével megakadályozhatja az elsivatagosodást, és többszázezer embernek biztosíthat mezőgazdasági munkát – kényszerű kilakoltatásuk helyett. Mindez munkahelyeket teremt, növeli a munkaerőállomány teljesítmény-potenciálját és csökkenti az egészségkárosodást, ezzel bevételnövekedést és megtakarításokat eredményez a költségvetésben.

Ilyen szemlélettel kell gazdaságfejlesztési koncepciókat alakítani más összefüggésekben is.

3. Költségvetési egyensúly és államadósság

A magas költségvetési hiány hosszú évek óta a magyar gazdasági fejlesztések gátja és a magyar társadalom legfőbb terhe. A hiányt elsősorban a feketegazdaság (alacsony regisztrált foglalkoztatottság, magas adóelkerülés), a magánnyugdíj-pénztárak jövedelemelvonó hatása, a külföldi vállalatok különböző jogcímenen (pl. „technikai segítség”) történő jövedelemkivonása, valamint a választások éveiben a „panem et circenses” jegyében születő extra kiadások okozzák. A legális foglalkoztatás 12-13 %-os növekedése kb. 4-500, a

magánnyugdíj-pénztári tagdíjak „visszaállamosítása” (megszüntetése) kb. 300 milliárd forintos bevételt hozna a költségvetésnek, és ha nem adóelkerülő módon történne a termelés, továbbá nem lenne olyan nagy az aránya a külföldi vállalatoknak, amelyek profitjukat kiviszik az országból, akkor még további 4-500 milliárd forinttal lenne gazdagabb a magyar állam (ld. bővebben Sőreg, 2009).

Ha a **feketegazdaságot** (pl. a fentebb említett gazdasági ágazatok fellendítésével, az állam vállalkozói szerepének növelésével) visszaszorítjuk, a **magánnyugdíjpénztárakat** megszüntetjük („visszaállamosítjuk”), a költségvetési hiányt növelő négyévenkénti **választási** cirkuszt valódi, a képviselők azonnali visszahívhatóságára épülő közvetlen demokráciával helyettesítjük, a költségvetés elsődleges egyenlege közel egyensúlyba kerülhet. Ha pedig az évek óta felhalmozott, és a hosszú évek alatt már többszörösen visszafizetett **adósságot** nemzetközi összefogással, és tekintettel a világválságra, legalább részben eltöröltetjük, akkor a költségvetési hiány elfogadható mértékűre csökkenhet, és okafogyottá válnak a túlzott, elsősorban a munkavállalókat érintő megszorítások.

A költségvetés helyzetét is javítja, és a politikai tisztulását segíti, ha a kormány kötelezettséget vállal arra, hogy nem szerződik offshore-céggel, tehát olyanal, amelyik az adóelkerülés végett valamely adóparadicsomban lett bejegyezve. (Az offshore-cégek ellen nemzetközileg is terveznek valamilyen fellépést.)

4. Adósságkezelés

Gazdaságunk külföldi hiteleknek való kiszolgáltatása még a múlt rendszerben, a 70-es években kezdődött. A kiinduló pont az 1973-s olajárrobbanás volt, amely nagymértékű hiányt okozott a fizetési mérlegben. Ekkor a párt- és állami vezetés a szükséges növekedés-visszafogás és technikai-szerkezeti korszerűsítés helyett az életszínvonal növekedési ütemének megtartása érdekében az eladósodás útjára vezette az országot. A végső soron nem több, mint 1-1,2 milliárd dollár forrásbevonással járó folyamat 1989-ig 14,9 milliárd dollár nettó adósság felhalmozódását eredményezte (Földes 1997, Lóránt, s.a., Szántó s.a.) Ez az adósság lett a hazai állami vállalatok átalakításának és privatizálásának, a külföldi tőke térnyerésének, az egész rendszerváltásnak a kulcsa: „az eladósodás okozta függőség keretei között zajló átalakulás legfontosabb téje a vagyon megszerzése volt és „...a privatizáció évtizedében eltűnt az állami vagyon fele!” (Szántó s.a., 17. old.)

Az állami tulajdon széthordásával azonban az eladósodás kérdése nem oldódott meg. Sőt, a nettó adósság a rendszerváltás óta két és félszeresére, a bruttó adósság ötszörösére nőtt, és mára egyenlő a teljes magyar GDP-vel. A válság idején az adósság újabb lendületet vett. A külső államadósság megközelíti a GDP 40 %-át. Mindeközben a termelőalapok külföldi vállalatok kezébe kerültek, ami rendszeres forráskivonással jár (ez 2000 és 2007 között 28 milliárd eurót tett ki). Vagyis: nemcsak adósságterhünk, adósságtörlesztésünk nőtt meg, de ehhez újabb fizetési mérleget rontó tényezőt is kaptunk. A magyar eladósodás megállítására, az adósságok eltörlésére, vagy legalábbis lefaragására már eddig is többször nyílt alkalom. Ehelyett a magyar politikai és gazdasági elit mindannyiszor az országot a külső feltételrendszernek végzetesen kiszolgáltató további eladósodás pályáján vezette (ld. Lóránt, s.a.). A hitel a fejlett országokban profittal nem befektethető tőkék nyereséges kihelyezését jelenti, ekképpen a válságáthárítás eszköze. (Artner, 1998, 2003) Az adósságteher minden eladósodott országban akadály a fejlődésnek, miközben növeli a hitelezők érdekeinek való kiszolgáltatottságot. Az adósságok eltörléséért már eddig is számos közgazdász és mozgalom

emelte fel szavát szerte a világon, többek között a Jubilee 2000 mozgalom vagy Niall Ferguson, nemzetközi hírű angol-amerikai történész, aki egyenesen a válság megoldását látja minden adósság eltörlésében (Ferguson, 2008)

Mindenekelőtt meg kell vizsgálni az **állami adósságok terhei radikális csökkentésének** lehetőségét a hitelezőkkel folytatott tárgyalásokon. A világgazdasági válságra való tekintettel kérni kell **az adósság lehető legnagyobb részének elengedését**. Minden ellenkező állítással szemben, az elmúlt évtizedekben nem vált lehetetlenné azon országok nemzetközi finanszírozása, melyek (az ún. Párizsi Klubban) adóssághelyzetük újratárgyalását kérték, és akár fel is függesztették ideiglenesen a törlesztést. (Ld. pl. legújabban Izland esetét, amely a 2009 nyarán az ország gazdasági növekedésétől tette függővé adósságtörlesztését.) A válságra való tekintettel akár még ennél többet is el lehet érni.

A magyar adósság menedzseléséhez stabil valutára, a termelőalapok, illetve azok jövedelmeinek növelésére és fokozott koncentrálására, valamint – az adósságcsökkentéshez – széles nemzetközi összefogásra van szükség. A munkavállalók, munkanélküliek, szegények és nyugdíjasok terheinek további növelésével az adósságkezelés nem megoldható.

5. Adórendszer

Az átlagos magyar adóterhelés nemzetközi összehasonlításban magas, de nem kirívó. A jóléti államok sora (Svédország, Norvégia, Dánia, Franciaország stb.) nagyobb jövedelmet központosít a GDP-hez mérten, mint Magyarország. Ugyanakkor az adóbevételek a jövedelemeltitkolás (feketegazdaság) miatt nem elégségesek a kiadásokhoz. A piaci viszonyok között óriásira nőttek a jövedelemkülönbségek, virágzik (kb. 20 %-os) a feketegazdaság.

Többféle megfontolandó javaslat létezik az igazságos közteherviselésre és a feketegazdaságban keletkezett jövedelmek adóztatására (ld. pl. Somai, 2007 és 2009). Úgy gondoljuk, a feketegazdaságot a termelés szervezetének és céljának módosítása nélkül nem lehet megszüntetni (amíg a termelés célja a profit, addig az adó csökkentendő költségtenyezőként jön számításba), és a feketegazdaság elleni harc további társadalmi költséget növelő tényező. A magángazdaság mai súlyának csökkentése ezért is elkerülhetetlen. Az adórendszert a vegyes gazdaságban a szolidaritást kifejező jövedelemkiegyenlítődés szolgálatába kell állítani, ahogy azt a skandináv országokban is teszik. Az adók segítségével kell gátat szabni a pénzügyi szféra túlbujánzásának is.

Az adórendszer célja egyfelől az állam fenntartása, másfelől az igazságos jövedelemelosztás kell legyen. Mindkettő feltétele a kiegyensúlyozott gazdasági fejlődésnek. Ezek alapján az adórendszer átalakítását a következő elvek mentén képzeljük el:

- a törvényekben meghatározott **adók beszedése** a törvényes eszközök következetes és gyors alkalmazásával;
- a multinacionális vállalkozások indokolatlan **adó- és egyéb kedvezményeinek megszüntetése**;
- a törvénytelenül szerzett jövedelmeket a **vagyonvizsgálatok kiterjesztésével** fel kell tární, és el kell vonni;
- differenciált, a magasabb jövedelmeket erőteljesebben sújtó (progresszív), az eltartottak számát is figyelembe vevő (családi) **személyi jövedelemadó-rendszer**;

- differenciált, az alapvető fogyasztást preferáló, a luxusfogyasztást jobban terhelő **forgalmi adók**;
- a nagy vagyonok (nagy értékű ingatlanok, személyautók stb.) **értékbecslésen alapuló** megadóztatása;
- a személyi jövedelmekhez hasonlóan **progresszívvé tehető a tőkejövedelmek adója** is.
- A kisebb vállalkozások, önfoglalkoztatók, egyéni vállalkozók arányosan is kisebb terhet viseljenek, mint a nagytőke.
- Az **offshore-vállalkozások** révén történő adóelkerülést az ilyen vállalkozások közbeszerzésekből, pályázatokból történő kizárásával lehet csökkenteni. A közbeszerzések vagy bármilyen állami támogatás feltételül kell szabni azt, hogy a pályázó cég és annak döntésekre jogosult vezetői semmiféle kapcsolatban ne állhassanak offshore-cégekkel. Szorgalmazni kell az EU adóparadicsomok elleni tervezett fellépését, és csatlakozni annak hatékony megvalósításához.
- Ki kell állni a hasonló elveket követő **nemzetközi adóharmonizáció** mellett (mind a munkára, mind a tőkére azonos adók kivetése).
- Szorgalmazni kell a valutaátváltásokat megadóztató ún. **Tobin-adó** (ld. Artner, 2005) bevezetését EU-szinten. Ez az adó gátolja a spekulációs devizaáramlást, és a belőle befolyt összegek fejlesztési, szociális célokra használhatók.

6. A hazai vállalkozások fejlesztése

A döntően külföldi tőkére építő gazdaságpolitika szemmel láthatólag csődöt mondott (ld. Róna, 2008) A külföldi vállalatok jövedelmükből alig adóznak, addig vannak itt, ameddig profitot tudnak termelni, egyébként fejlett technológiájukkal együtt távoznak az országból. Ezért fel kell hagyni a külföldi tőke kedvében járást jelentő sokéves gazdaságpolitikai alapelvvel.³ A kis- és középvállalatok most olyan vállalatoktól függenek, amelyek bármikor kitelephülhetnek. A neoliberális közgazdászok híresztelése ellenére a külföldi nagyvállalatok nem, vagy csak korlátozott mértékben eredményezték a magyar vállalati kör technológiai és menedzsment-modernizációját (ld. erről többek között Farkas, 2004), miközben egy pillanat alatt a semmibe lökik őket, ha a világpiaci konjunktúra úgy kívánja.

- Az iparban is támogatni kell a **szövetkezetesítést**, a társadalmilag ellenőrzött állami szféra megerősítését (visszaállítását, pl. az agrártermékek feldolgozásában, a valószínűleg újjáéleszthető autóbuszgyártásban, műszergyártásban stb.) részben a gazdaság kifehérítése, az állami adóbevételek növelése, részben pedig a munkahelyteremtés érdekében.

---

³ Az SZDSZ nem a szabadság, hanem a nagytőke pártja. 168 óra Online. 2008. szeptember 9. <http://www.168ora.hu/cikk.php?cikk=23976>

- A kis- és középvállalkozásokat állami nagyberuházások, állami, szövetkezeti nagyüzemek megrendeléseivel, **közös K+F-fel és egyszerűsített ügyintézés**sel lehet segíteni. Egy ilyen együttműködés a technológia terjedését is jobban serkenti.
- Állami és szövetkezeti formában **nagy szervezeteket** kell létrehozni mind a **kiskereskedelem**ben (áruházláncok), mind a **külkereskedelemben**, mert ezek olcsóbban tudják beszerezni és továbbadni az árukat, és megbízható partnerei lehetnek a kis- és középvállalati szférának, anélkül, hogy visszaélnének erőfölényükkel.

7. Kutatás-fejlesztés

A magyarországi K+F-aránya a rendszerváltás előtt, a 80-as évek közepén elérte a GDP 3 %-át. Jelenleg kevesebb, mint 1 %. A magyarországi K+F ráfordítások GDP-hez viszonyított aránya az EU tagállamainak alsó harmadában helyezkedik el⁴. A az utóbbi években az európai innovációs eredménytáblán (European Innovation Scoreboard) Magyarország az EU-27 között a 20-21. helyen áll. A leggyengébb teljesítményt a vállalalkozási innovációs jellemzőkben mutatja az ország, ahol az EU-27-ek csoportjában csupán Litvániát megelőzve az utolsó előtti helyre szorultunk, az innováció finanszírozása és támogatása tekintetében pedig a 24. helyet foglaljuk el. A mérnöki és természettudományos végzettségűek aránya elmarad az EU átlagától, s ez az elmaradás az elmúlt 5 évben még növekedett is. E tekintetben is helyezésünk rendkívül gyenge, a 24. helyet biztosítja számunkra! De rendkívül gyengének értékelte hazánk K+F-teljesítményét az Európai Bizottságnak a lisszaboni célokról készített 2007. végi jelentése is.⁵ Pedig Magyarország lakossága képes magas színvonalú, élenjáró műszaki megoldások kidolgozására és megvalósítására, mint azt a rendszerváltás előtti technológiai eredmények is bizonyítják (MOM, Tungsram, fejlett agrártechnológiák stb.; ld. még Szász, 2001 .

A K+F és innováció folyamatait úgy kell ösztönözni az állami eszközökkel, hogy a jövedelmek képződése hazánkat gyarapítsa. A fejlesztéseknek az azokat létrehozó lakosság érdekeit kell szolgálnia, ami csak eredményeik hazai, társadalmasított, vagy társadalmilag ellenőrzött hasznosításával biztosítható.

- A gazdasági válságok után a fellendülés mindig új műszaki bázison valósul meg. Ma ilyenek mindenekelőtt a **környezeti ipar, a biotechnológia és a nanotechnológia**. Erre kell a fejlesztések irányát fordítanunk.
- A kutatás-fejlesztés és innováció ösztönzésére a költségvetésben a mainál **nagyobb forrásokat** kell áldozni.

⁴ Az EU-27 GERD/GDP átlagértéke 2006-ban 1,84 %, Az USA-é 2,61 %, Japáné 3,39 %, és az EU-ban élenjáró Svédorszáé 3,39 %. Magyarországot a volt szocialista országok közül Szlovénia (1,59 %), Csehország (1,54 %) és Észtország (1,14 %) is megelőzi.

⁵ Az OECD is áttekintést adott a magyar innovációpolitikáról. (OECD, 2008/b) Ebben feltárta, hogy komoly hiányosságok vannak a magyar tudomány-, technológia- és innovációpolitika területén. A jelentés többek között kiemelte, hogy a kormányzatban nem kap magas szintű figyelmet a TTI politika, a kormányzati irányítási rendszer igen instabil, a nem megfelelő pályázati lebonyolítási rendszer döntési és szerződési-finanszírozási késéseket generál, lassúak és késnek a reformok (pl. az MTA területén), alacsony a rendszer együttműködési szintje, elégtelenek a visszajelzések.

- Az előrelátók, még a felvilágosult tőkések is, a válság idején fektetnek a K+F-be és az emberek szakképzettségébe. Nekünk ennél is tovább kell mennünk: a kutatás-fejlesztés fő irányait megfelelő szakértelemmel bíró **szakmai műhelyek** dolgozzák ki, de a végleges döntésbe be kell vonni a szélesebb szakmai közvéleményt, a tudományos és innovációs élet szereplőit is. Erre különféle, társadalmilag ellenőrzött és világos szabályok szerint felállított **bizottságok és tanácsok** a legalkalmasabbak.
- A fejlesztések eredményeit előadásokon, állandó és vándorkiállításokon, iskolákban, művelődési házakban tartott rendezvényeken kell **megismertetni a lakosság széles rétegeivel**, pályázatok, klubok keretében ösztönözni a fiatalokat is az új megoldások keresésére.
- A lakosság tudásának, innovációs képességének növelése érdekében útjára kell indítani a „**számítógépet és internetet minden otthonba**” programot, amely elsősorban az infrastruktúrával gyengén ellátott, legszegényebb régiókban és településeken gondoskodik a világháló elérhetőségéről. Jó példaként mindenki figyelmébe ajánljuk Aparhant esetét.
- Nem szabad megengedni, hogy az importált innováció és műszaki fejlesztés visszaszorítsa a hazai szellemi teljesítményre alapozott innovációs, kutatás-fejlesztési tevékenységet. El kell érni, hogy a hazai kutatási eredmények elsősorban **hazai termékekben és szolgáltatásokban** hasznosuljanak.
- Ehhez mind a **kis- és középvállalati** szféra, mind a széles szakmai közvélemény és a lakosság innovációs képességét és hajlamát erősíteni, ösztönözni kell, külön gondot fordítva az elmaradott régiókra.
- Ugyanakkor ösztönözni kell a magyar innovációs rendszer **nemzetközi nyitottságát** az EU kutatás-fejlesztési és innovációs célú keretprogramjaiban, illetve a szélesebb körű két- és többoldalú tudományos és technológiai együttműködésekben való aktív részvétellel.
- A mainál erőteljesebben támaszkodni kell az **EU strukturális alapjainak** eszközeire. Biztosítani kell ugyanakkor, hogy az Európai Unió forrásai ne szorítsák ki a nemzeti támogatásokat.
- A társadalmi fórumok révén nemcsak a kutatás irányait, de a közpénzek K+F-célú felhasználását is ellenőrizni kell, biztosítva az **átláthatóságot és számonkérhetőséget**.

8. Árfolyampolitika

Az árfolyampolitika problémájában sűrűsödik Magyarország beszorított helyzetének minden összetevője: az erős forint (az euróhoz képest alacsonyan tartott forintárfolyam) könnyíti az adósságtörlesztést az állam, a vállalatok és a devizahiteleket felvett lakosság számára, olcsóvá teszi az importot. Ugyanakkor versenyképtelenné teszi az exportot, az árfolyam megőrzése alacsony inflációt és magas kamatokat követel, miközben lehetővé teszi a leértékelést célzó spekulációs támadásokat, amiknek az elhárítása szintén hatalmas terheket jelent valutatartalékainkra nézve. A gyengébb árfolyam ezzel szemben megkönnyíti az exportot, kevésbé teszi ki spekulációs támadásoknak valutánkat, miközben drágítja az

importot és a külföldi valutákban felvett hitelek törlesztését. Ebben az összefüggésrendszerben kell megtalálni a helyes árfolyam (és kamat-) politikát, ami az egyik legvitatottabb kérdés ma hazánkban.

*Beszorított helyzetünkől az állam és a lakosság eladósodása, a hazai termelőalapok hiánya miatt nehéz kitörni. Ezért épül programunk a **hazai termelőalapok közösségi (állami, szövetkezeti) formában való felépítésének és az államadósság csökkentésének egyidejű követelményére.***

Az eddig folytatott politika szerint a független Magyar Nemzeti Bank kizárólag az árszínvonalra ügyel, ezért az elmúlt évtizedekben magasan tartotta a kamatokat. Az utóbbi években a reálkamat 7-10 % körül alakult, messze termelőszféra nyereségszintje felett, és messze meghaladva a szomszédos országokét. (Róna, 2009/a) A forint 2008. február 26. óta szabadon lebeg, de túlzott leértékelődését monetáris eszközökkel igyekezett a kormány megakadályozni. A magas kamatok megdrágítják a beruházásokat, a lakossági hiteleket, miközben a nem-termelő, spekulációs célú megtakarításokat vonzzák hazánkba.

Mindezt nem koronázta eddig eredmény, a gazdaság kiszolgáltatottsága nem csökkent felzárkózása nem nőtt. Mást kell tehát tenni.

Javaslatunk a jegybanki függetlenség korlátozása annak érdekében, hogy a kamat- (és közvetetten árfolyam-) politika közvetlenül az ország lakossága érdekeit szolgálhassa. A más programpontokban kifejtett közösségi termelési formák kiterjesztése, a közvetlenül a lakosságnak nyújtott hiteltörlesztési támogatások stb. mellett radikálisan **csökkenteni kell a reálkamatokat**, ami egyben a forint árfolyamának gyengülését is maga után vonja. Az alacsony árfolyam segíti exportöreinket és az import megdrágításával védi a hazai piacot, de egyben súlyos problémákat is felvet, amelyekkel feltétlenül számolni kell. A következmények az alábbiak:

- A devizaadósságok terhei megnőnének. Ezt a problémát a lakosság esetében a lakások állami, szövetkezeti kézbe vételével, bérlakássá alakításával, az állam esetében az adósságok tárgyalásos csökkentésével-elengedésével kell megoldani.
- A magyar termelés importigénye igen nagy, de mivel exportunk túlnyomórészt a transznacionális vállalatoknak köszönhető, az importdrágulást elsősorban ők éreznék meg. A megdráguló import a hazai beszállítók alkalmazására ösztönöznék. A külföldi vállalatok transzferáiraikkal, a nekik juttatott adókedvezményekkel stb. már eddig is elegendő nyereséget realizáltak hazánkban, amit haza is vittek. Az importdrágulás miatt nem hagynák el tömegesen ezt a piacot.
- A kisvállalati szféra a dráguló import miatt versenyképesebbé válna a hazai piacon úgyis, mint a multik beszállítói, és úgyis, mint a hazai lakosság számára fogyasztási cikket gyártók (a kiskereskedelmi áruházláncokra rakott külön kötelezettségek nélkül is több hazai áru kerülhetne a szupermarketekbe), növelhetné termelését, foglalkoztatását.
- A gyengébb forinttal a hazai kis- és középvállalati szféra, az újonnan alakuló szövetkezetek stb. export versenyképessége nőne, e vállalatok termelése és foglalkoztatása bővülne.
- A foglalkoztatás növekedése növelné a lakoságnál lévő pénzösszeget, amit vásárlásra és hiteltörlesztésre fordíthat.
- Az import csökkenése és az export növekedése javítaná a külkereskedelmi egyenleget.

- A hazai termelés és foglalkoztatás növekedése növelné a költségvetési bevételeket.
- A fellendülő termelés visszaszorítaná a feketegazdaságot, több adóbevételt eredményezne, tehát szintén javítana a költségvetés egyensúlyán.

Mindezekért az árfolyamkérdést a legfelkészültebb szakemberek bevonásával és a 90 fokos fordulat által képviselt integrált társadalmi szemlélet alapján tovább kell vitatni.

9. Külgazdaság

Magyarország exportja a GDP 81, importja 77 %-át teszi ki. A külpiacokra való ilyen nagy ráutaltságot az ország teljesítőképesége nem indokolja. Különösen, hogy az exporttöbblet kizárólag a külföldi vállalatoknak köszönhető, a hazai kis- és középvállalati szféra külkereskedelmi egyenlege erősen negatív. Az EU-hoz történt csatlakozásunk után a vámszabad területek (külföldi vállalatok) és a vámterületek elkülönült nyilvántartása megszűnt, de az utolsó, 2003-as adat szerint a vámterületi (hazai KKV) szektor exportja csak 70 %-ban fedezte az importot (Lóránt, s.a.). A rendszerváltó elit jóvoltából megszűntek hagyományos piacaink, illetve az ezek kiszolgálására képes termelő egységeink. A helyzet tehát a jelen valóságában gyökerezik, de ez a valóság megváltoztatható és megváltoztatandó.

A globalizációban minden ország kiszolgáltatott a világpiacon versenynak, amitől csak erős saját termelőbázissal, sikeres exporttal és szervezett nemzetközi kapcsolatokkal lehet bizonyos mértékig függetlenedni. Vannak országok, amelyek ezt nyersanyagkincseikre támaszkodva, azok államosításával tudták megtenni (pl. Venezuela). Magyarországnak nincsenek ilyen hatalmas természeti kincsei, ezért különösen ráutalt a nemzetközi gazdasági együttműködésre. Vannak azonban olyan kincseink, amelyekkel ezt meg is tehetjük.

- A lakossági szükségleteknek megfelelő mennyiségben hazánkban megtermelhető termékek **importját engedélyhez kell kötni**, illetve itthon termelt termékek exportjával kell ellentételezni (első körben ilyenek például az alapvető élelmiszerek, italok, borok). Ez ugyan pillanatnyilag nem lehetséges az EU-ban, de a válságra való tekintettel tárgyalni kell és lehet erről az Európai Bizottsággal.
- Baráti, nyitott, kompromisszum kész, kölcsönös érdekeket szolgáló külpolitikára támaszkodva keresni kell Magyarország **komparatív előnyeit**, melyeket a számunkra szükséges termékekért cserébe kínálhatunk fel. Ilyen például a szaktudás a műszeripar, a gyógyszeripar területén, a képzett munkaerő, az agrárium, a több ipari szektorban még mindig meglévő termelési tapasztalatok.
- A környező országokkal, és a távolabbi, nagy teljesítménypotenciálú országokkal (pl. Kína, Oroszország, Latin-Amerika) olyan **hosszú távú gazdasági együttműködésre** kell törekedni, amelyekre termelést, fejlesztéseket alapozhatunk. Ehhez is tudatos, a hazai igényeket és képességeket szem előtt tartó állami politikára, ebbe ágyazott szerződésekre, gazdasági kooperációra van szükség.
- Európa integrálódását, így EU-tagságunkat is pártoljuk, annak jelenlegi módját azonban elutasítjuk. Az Európai Unió Lisszaboni Szerződése ugyanis a neoliberais gazdálkodást kívánja az összes tagországra kényszeríteni. A **Lisszaboni Szerződést a mai formájában elutasítjuk**. Ezt a Szerződést a Magyar Országgyűlés – elsőként az EU tagállamai közül – az ország közvéleményének teljes kizárásával ratifikálta. Mi

elfogadását a magyar parlament részéről illegitimnek tartjuk, és arról, a lakosság felvilágosítása után, ügyszavazást követelünk.

III.2. Ágazati politika

1. Bankrendszer

2007-ben a Magyarországon működő bankok 236 milliárd, 2008-ban 162 milliárd forint adózott eredményt értek el,. 2009 első felében, miközben a magyar GDP folyamatosan zuhant és 120 ezer munkahely szűnt meg, a bankok bevételei 121 milliárd forinttal nőttek. (Róna, 2009/b). Ebből elég!

Nyilvánvaló, hogy a gazdálkodók, dolgozók által megtermelt értékek közérdekű kezelésére a szabadjára engedett, pusztán nyereségérdekelt pénzügyi szféra nem képes. A neoliberalis ideológia diktátuma szerint liberalizált pénzvilág kizárta az állami, közösségi ellenőrzést, ám most, hogy bajba jutott, az állam (kölcsönből és adókból fedezett) forint- (dollár-) milliárdjaira szorul. A neoliberalizmus porhintésével szöges ellentétben tehát hosszú távon nemhogy hatékonyabb lenne a magánszféra, de sokkal pazarlóbb, mint az állami: veszteségeiért nagy árat fizet egy ország lakossága. A jelenlegi tőkés rendszer a nyereségeket individualizálja, privatizálja, míg a veszteségeket társadalmasítja.

Mai banki szabályozásunk az amerikai neoliberalis mintát követi, holott az már egyszer, az 1929-33-as válság idején megbukott. Ennek hatására vezették be az USA-ban 1933-ban azt a törvényt (Glass Steagall Ac), amely szétválasztotta a kereskedelmi banki és a spekulációs tevékenységeket. Ezt a törvényt azonban 1999-ben hatályon kívül helyezték. Mára egy újabb válság árán kellett megtanulnia a világnak, hogy a bankok tevékenységét szigorú szabályoknak kell alávetni.

Az átlátható, szabályozható bankrendszer követelménye a vegyesgazdasági körülmények között a banki funkciók szigorú szétválasztása egy **5-ös tagolásban**: 1.) A pénzügyi folyamatok alapfeltételeinek irányítására szolgál a gazdasági-társadalmi céloknak alávetett (tehát **nem független!**) **jegybank**. 2.) A lakossági megtakarításokat gyűjtő **takarékszövetkezeti hálózat, és/vagy állami nagybank**, amely lakossági és kisvállalkozói hitelezéssel is foglalkozik. 3.) A nagyvállalatok, egyéb gazdasági szereplők pénzügyeit kezelő **kereskedelmi bankok**. 4.) Az értékpapíripiacoktól elválasztott, kockázatközösségre épülő **biztosítók** (gépkocsi, önkéntes nyugdíjpénztár stb.), és 5.) külön az értékpapírokkal (spekulációval) foglalkozó **befektetési bankok**. Ezt az 5 intézménytípust is szigorúan körül kell bástyázni szabályozókkal.

A törvényi, a jegybanki, a bankfelügyeleti szabályoknak és előírásoknak, valamint a banki auditálási követelményeknek biztosítani kell a szabályszerű („prudens”) banki működést, a betétesek védelmét, az állam gazdaságpolitikájának támogatását, valamint bizonyos ösztársadalmi érdekek védelmét, mint pl. a valuta értékállandósága, a gazdasági egyensúly védelme, a gazdasági növekedés előmozdítása. Ennek érdekében:

- Jelentősen szigorítani kell a **tartalékrátára** vonatkozó előírásokat. Bizonyos mértékben ezt az előírást is össze lehet kapcsolni a transzformáció mértékével. A szigorításnál különösen figyelemmel kell lenni az árfolyamkockázatokra, a

kamatkockázatra, továbbá a hitelfedezetekkel kapcsolatos értékeléseknél a piaci kockázatokra is. Meg kell vizsgálni, hogy nem célszerű-e a kötelező jegybanki tartalék további emelése, annak ellenére, hogy a tartalék jelenlegi mértéke magasabb az európai átlagnál.

- A megtakarítások nagyobb részét vissza kell terelni a klasszikus betéti formába, a spekulációs célú, instabilitást okozó befektetéseket korlátozni, adott esetben egyenesen tiltani kell. Elengedhetetlen a **bankok kamatmarge-nak (hitel- és betétkamataik különbségének) fokozott állami megadóztatása** és a bevétel visszaforgatása társadalmi-gazdasági fejlesztésre, hiszen ez a kamat-nyereség a termelésből, illetve a dolgozók bérének megsarcolásából származik.
- A **bankok állami megsegítésének véget kell vetni**, a már kiosztott pénzeket azonnal vissza kell venni, és közvetlenül a bajba került adósok, valamint a súlyos szociális helyzetben lévők megsegítésére, legfőképpen azonnali munkahelyteremtésre kell fordítani.
- A Magyarországon működő külföldi bankoknak **egy fillér segítséget se nyújtson az állam**: ha anyabankjuk nem képes vagy hajlandó megsegítésükre, a magyar állam azonnal és kárpótlás nélkül sajátítsa ki őket, miként azt a New Yorkban és Angliában tapasztalatokat szerzett gazdaságtörténész-bankár, Róna Péter is tanácsolja.⁶ Ha egy bank nem képes betéteseinek pénzét biztonságosan kezelni és adóssait szolvensen kiszolgálni, nem megengedhető, hogy az ország által megtermelt jövedelemmel gazdálkodjon.
- A bajba jutott, magántulajdonban lévő bankok (és termelőüzemek) állami forrásból való feltőkésítése a megsegített gazdálkodó szervezetekben csak ezzel **arányos állami tulajdonszerzéssel** együtt legyen alkalmazható.
- A bankrendszer átalakításának részeként létre kell hozni egy **nagy állami bankot**. Aki akarja, oda tehesse pénzét, onnan vehessen kölcsön. Az állami bank a pénzügyi szolgáltatás jellegétől függően szabjon szigorú, de stabil feltételeket, vagy nyújtson kedvezményeket – az alapelv (a társadalom szükségleteinek kielégítése) szerint. Az állami bank az amerikai állam mintájára – most, a válság idején különösen – mikrohitelkkel segítse a háztartásokat, ezzel is elejét véve a lakosság „törvényes” uzsorakamaton történő további eladósodásának.
- Törvényesen **korlátozni kell a banki (és egyéb vállalati) menedzserek jövedelmeit, prémiumait** mind az állami (rész)tulajdonban, mind a magánszférában.
- A **betéti kamatokat sávosan kell adóztatni** (a kisbetétesek védelme, a nagyok fokozott tehervállalása jegyében).
- A jelenlegi **devizahiteleket forinthitelekre kell konvertálni**, és egyidejűleg meg kell szüntetni – de legalább szigorú korlátok közé kell szorítani - a lakossági devizahitelezést.

---

⁶ M1 Napkelte 2008. november 10. <http://www.mtv.hu/videotar/?id=32768>

2. Iparpolitika

Magyarország az állami beruházások GDP-hez mért arányával az EU középmezőnyében helyezkedik el (13 országban nagyobb az állami beruházások GDP-hez mért súlya, mint nálunk.). 2009 márciusában a munkanélküliek száma 378 ezer fő (KSH), a nyilvántartott álláskeresőké azonban még ennél is több, 564 ezer fő (ÁFSZ) (minden hatodik pályakezdő fiatal) volt, akiknek mindössze egyötöde kap munkanélküli ellátást. 245 ezren kaptak álláskeresői támogatást vagy álláskeresői segílyt, és 136 ezer fő részesült rendszeres szociális segélyben. A foglalkoztatási ráta nemzetközi összehasonlításban a legalacsonyabbak között van (56 % a munkaképes korúak arányában.) Ezzel szemben mindössze 28 ezer betöltetlen álláshelyet kínált a gazdaság – vagyis egy üres munkahelyre kb. 20 jelentkező jut. Pedig a szociális nyomor (és a rasszizmus) hatékony ellenszere csakis a munkahelyteremtés és rendszeres munkajövedelem lehet.

Mindez szükségesé teszi a társadalom által ellenőrzött állam fokozott termelési szerepvállalását, a struktúrapolitikai koncepció mentén állami termelési egységek létrehozását állami és szövetkezeti keretekben.

- A válságmenedzselésre szánt saját és **kölcsönpénzeket állami iparosításra, építkezésekre fordítsuk!**
- Az államilag támogatandó húzóágazatok sorában szerepelhet az **élelmiszeripar, az agrárium, a műszergyártás, az autóbusz- és a hajógyártás, valamint a textil-ruhaipar** mellett a hazánkban hagyományokra épülő **gyógyszeripar** is.
- Az állam kötelessége, hogy kis tőkeigényű, kis hozzáadott értéket tartalmazó, de a vidékfejlesztést, a közösségi szolgáltatások színvonalát és mennyiségét növelő, a helyi kulturálódási lehetőségeket bővítő, **közösségépítő fejlesztéseket ösztönözzön** anyagi és szervezeti támogatásával, különösen a lemaradó térségekben.
- A kis- és középvállalati szférának juttatott támogatások mellett az államnak saját magának, valamint a szövetkezetesítés támogatásával kell állandó munkahelyeket teremtenie. Mégpedig elsősorban az **alacsony szakértelmet igénylő ágazatokban**, amilyen az agrárvertikum vagy a könnyűipar, hiszen a legfőbb feladat most munkát adni az embereknek. A tudományos-technikai fejlesztés, az oktatás színvonalát ezzel párhuzamosan kell fejleszteni. Szakképzetlen munkaerő bevonásával éri el sikereit a világpiacon Kína is. Ráadásul a képzetlen és szegény embereket csak így lehet kiemelni kilátástalan helyzetükből.
- Az állam karolja fel az olyan kezdeményezéseket, amelyek keretében (mint az önellátó Rozsály községben) a falvak **saját termelő bázist** hoznak létre (erdészet, közös mezőgazdasági gazdálkodás), megszüntetve a munkanélküliséget, a kilátástalan nyomort! Ezekben a falvakban nincsenek etnikai feszültségek!

3. Agrárium

Magyarország saját lakosságának bőséges kiszolgálására és exportra is képes, minőségi mezőgazdasági termelést folytatott a rendszerváltás előtt. A szövetkezetek és állami gazdaságok, velük a jól szervezett agrárvertikum, élelmiszeripar, háztájk és különösen a melléküzemágak rendszerének a szétverésével több mint 600 ezer munkahely tűnt el,

piacképtelen gazdaságok, a termelést drágító bérleti rendszer, napszámosok, munkanélküli tömegek jöttek létre. (1 millió agrárgazdaság közül alig pár százezer nevezhető működőképes kis- vagy középbirtoknak, miközben az ország lakossága rossz minőségű, messziről jött, kényszerérett, vagy egyenesen mérgezett termékeket talál a boltokban.) A gazdák folyamatosan támogatásra szorulnak, nemcsak az egyébként megszokott időjárási okok miatt (pl. eső, jég, szárazság), hanem „rendes ügymenet” idején is. (Egyebek mellett pl. azért, mert a földek felparcellázásával a tulajdonosok betemették a szövetkezetek idején kialakított és karbantartott, a belvizek elvezetését szolgáló árkokat...). Mezőgazdaságunk legalább 30 évet esett vissza.

Ezért – a bankok mintájára – azt a (nem háztáji) gazdaságot, amelyik nem tud önállóan piacképesen működni, egyáltalán nem üzemel, vagy földjét bérbe adja, ne segítse meg az állam, hanem állítsa alternatíva elé: vagy (termelő-, értékesítő) szövetkezetbe tömörül, vagy földjét kárptólás nélkül kisajátítja. A társadalmilag ellenőrzött állam a kisajátított földet beviheti a szövetkezetekbe, önálló gazdálkodást folytathat rajta, bérbe adhatja, vagy ingyen a rászorulóknak rendelkezésére bocsáthatja, esetleg egyszeri természetbeni induló támogatással (pl. vetőmaggal) együtt (szociális földprogram kiszélesítése). A többszázezer hektáros állami földalapot a közösségi gazdálkodás szolgálatába kell állítani. További javaslatok:

- Az állam az elszegényedett kisfalvakban támogassa a **közös földhasznosításon** alapuló, részben önellátást szolgáló közös gazdálkodást. Erre a gazdálkodási formára már vannak jó példák (ld. Rozsály, <http://www.rozsaly.hu/>).
- Támogatni kell a mezőgazdasági termelők, értékesítők, továbbfeldolgozók **szövetkezetekbe** tömörülését.
- A **precíziós mezőgazdaság** minél gyorsabb terjesztésével és fejlesztésével együtt csökkenteni kell a mezőgazdaság fosszilis energiahordozóktól (műtrágyáktól) való függését. Az ilyen irányú kutatás-fejlesztés fontos exportlehetőségeket is rejt magában.
- Szükséges továbbá a mezőgazdasági **növénynemesítő intézetek** fokozott támogatása, és magbankok létrehozása, amelyek több ezer fajtát tárolnak a mezőgazdasági növényekből. Ennek stratégiai fontosságát húzza alá, hogy így biztosítható a magyar mezőgazdaságnak a várható klímaváltozáshoz (felmelegedéshez) való alkalmazkodása is. A klímaváltozás további indok az öntözőcsatornák (Duna-Tisza csatorna), valamint a víztározók építése mellett is.
- Állami, szövetkezeti vállalkozások alapításával, szükség esetén visszaállamosítással (esetleg részleges, részvényvásárlás útján történő állami tulajdonszerzéssel) újjá kell szervezni az élelmiszeripari vertikumot, a korábban életképes édes-, sütő-, konzerv-, hús-, fagyasztó- stb. iparunkat.⁷

4. Vízgazdálkodás

⁷ Egyebek mellett fontos járulékos nyereséget jelentene az egységes formájú, visszaváltható üvegek használata mind környezetvédelmi, mind gazdaságossági szempontból.

Magyarország jelentős ásvány- és termálvíz-készletekkel, nagy folyókkal rendelkezik. Ezeket mind a lakosság ellátásának, mind a szállítás, termelés, export fellendítésének, mind pedig energiagazdálkodásunk gazdaságosságának szolgálatába kell állítani.

A létesíthető öntözőművek közül kiemelkedik a Duna-Tisza csatorna jelentősége, amely a Duna-Tisza között korszerű gazdálkodással kis „Kaliforniává” alakíthatná, és annak a 600 ezer embernek biztosítana tisztességes megélhetést, akiket a várható elsivatagosodás miatt nagy anyagi áldozatokkal el kellene költöztetni. A vízügyi programok révén EU-s források felhasználásával sok ezer munkahely jönne létre.

A vidékfejlesztést össze kell kapcsolni termálvíz-készleteinknek a lakosság érdekeit szolgáló komplex kihasználásával. Nem magán luxushotelek építésére, hanem közös célokat szolgáló, közösen (államilag, illetve helyi összefogásban) létrehozott és hasznosított gyógyfürdők, fűtőrendszerek, hajtató és keltető házak, melegágyak, valamint a gyógyturizmust szolgáló komplexumok építésére kell használni közös természeti kincsünket. Konceptiónk eltér a Széchenyi Tervben megfogalmazottól, amely termálvizeinkben kizárólag a falusi turizmus fejlesztésének eszközét látja.⁸ Elutasítjuk az országunkat megint csak külső feltételektől (más országok konjunktúrája, inflációja, árfolyama stb.) függővé tevő gazdaság szerkezetet. A termálvízprogramot elsősorban a lakossági igényeket (fűtés, gyógyulás, pihenés) és az agrártermelést kielégítő eszköznek tekintjük, amelynek csak másodlagos hasznosítása a „magasabb fajlagos költségű látogatókat” szolgáló turizmus.

A hajózás biztonsága mellett a vízszint-szabályozás, a paksi atomerőmű hűtővízzel való ellátása és a mezőgazdaság öntözési igénye is szükségessé teszi a vízszint emelését. Az EU 200 milliárd eurót meghaladó keretet tart fenn az európai VII. vízi közlekedési folyosó megteremtésére és a kapcsolódó vízgazdálkodási feladatokra. E kerethez való jutás feltétele a Duna vízszintjének (környezetünk védelmével összeegyeztetett) emelése, amely a Duna Bizottságban nemzetközi szerződéses kötelezettségünk is. (Ld. részletesebben Kóthay, 2009)

5. Energiagazdálkodás – vízerőmű

A magyar energiaellátás, energiabiztonság nemzetközi helyzetbe ágyazott kérdés. Vannak azonban olyan elemei, amelyekkel kapcsolatban a hazai politikának szabad keze van.

A magyar energiaellátó rendszer jelenlegi állapotában nem biztonságos és nem bővíthető új, megújítható energiaforrásokkal – két ok miatt. Egyrészt az erőművi (900 MW kiserőművi, 1880 MW paksi) kapacitások nem szabályozhatók, másrészt nincs megfelelő tároló kapacitás. Az előbbin az integrált kapacitásszabályozási rendszer megteremtése, a másikon a tározós vízerőmű megépítése segíthetne. (MVM – MAVIR, 2006)

A nagymarosi vízerőművel kapcsolatban a rendszerváltás idején alkalmazott, az építkezés leállításához vezető politika az emberek félrevezetésének, egyoldalú és hangulatkeltő

⁸ Részlet a Széchenyi Tervből: „A magasabb fajlagos költségű látogatók arányának növelése érdekében speciálisan Magyarországra jellemző turisztikai kínálatot kell kialakítani. A minőségi turizmus irányába történő eltolódás már napjainkban is megfigyelhető, ám a lehetőségek javarészt még kihasználatlanok. Mindenek előtt a kulturális, a gyógy-, a termál- és a rekreációs, az üzleti (kongresszusi és incentiv), a falusi turizmus (pl. öko-, lovas-, és agroturizmus), valamint az üdülés és az aktív turizmus (vízi, sportturizmus) kínálatának a fejlesztésében mutatkoznak jelentős lehetőségek. Közülük kiemelt prioritást élvez a kongresszusi központok létesítése, valamint a gyógy- és termálvizek turisztikai hasznosítása.” <http://www.hungamosz.hu/szechenyi.html>

tájékoztatásának iskolapéldája. Kitűnően illusztrálja ennek máig tartó hatását a Reális Zöldek gyűjteménye az iskolai földrajz tankönyvekben található tudománytalan, indokolatlan lejárató véleményekből. (RZK, 2007) „A rendszerváltás első nagy győzelme... a racionális szakértelem első nagy bukása volt a politikával szemben.” (Márványi, 2009) A kérdést már csak ezért is újra napirendre kell tűzni.

A bős-nagymarosi vízerőmű hazai részének építését a tervezett ráfordítás kétharmadánál hagyták abba. A meg nem építés költségei (bontás stb.) a tervezett költségek 1,5-szeresét tették ki! A teljes kár és elmaradó haszon pénzben számszerűsíthető részét különböző szakértői becslések mai áron 2600-3000 milliárd Ft-ra becsülik, ami a 2008-as teljes SZJA-bevételek kétszeresével és több évi költségvetési deficittel ér fel.

A duzzasztást ellenző környezetvédők szerint a Duna esése túl kicsi ahhoz, hogy a drága beruházások megtérüljenek, miközben a létesítmény következtében súlyosan károsodna a Duna élővilága. Ezzel szemben nemzetközileg elismert, a környezeti hatásokban jártas szaktekintélyek álltak a vízerőmű megépítése mellett, éppen kedvező környezeti hatásait és az így nyerhető, illetve kihasználható energia olcsóságát emelve ki, beleértve a Duna hajózhatóvá válásának előnyeit (így például Mosonyi Emil, Kerényi Ödön vagy Karádi Gábor). Az utóbbi az USA-ban az egyetlen tudós-mérnök, aki nemzeti kitüntetést (Hoffman-díjat) kapott a vízerőművek környezeti hatásának vizsgálata terén kifejtett tevékenységéért. Idézzünk egy 1991-ben írt leveléből (amit soha sehol nem közöltek, pedig a beruházást ellenző kormánybiztos körlevelére válaszul írta, végül a Vásárhelyi Társaság fizetett hirdetésként tette közé a Kék Duna könyvben): „...szeretném kategorikusan kijelenteni, hogy a nagymarosi beruházásnak igen pozitív hatása lenne a magyar nemzetgazdaságra, és összességében pozitív környezeti változásokat eredményezne... Önöknek azonban, mint demokratikusan megválasztott kormánynak ki kellene kérniük a nép véleményét, és nem lenne szabad egy hangos kisebbség befolyásának engedni. Igaz, persze, hogy a demokráciában a nép is hozhat rossz döntéseket, és joga van arra is, hogy nevetségessé tegye magát. Mindezek figyelembe vétele mellett sem hiszem, hogy a kormánzatnak joga van a nép félrevezetésére. Semmi kétségem afelől, hogy ha a magyar néppel megismertetnék mindkét oldal érveit, és lehetővé tennék, hogy szavazzon a nagymarosi beruházásról, akkor túlnyomó többségben az építés mellett szavazna ...”

- Ismételten meg kell **vizsgálni** és **nyilvánosan meg kell megvitatni** a nagymarosi vízerőmű ügyét, és a független tudósok eredményeit a nép elé tárni. A mai korszerű technológiák mellett a víz ereje alacsony esés mellett is kihasználható. A vízerőművel, a tározós alrendszerrel együtt, lehetővé válna az alternatív energiaforrásokkal működő, de nem szabályozható (szél-, nap-) erőművek üzembe állítása is. A nagymarosi komplexum megépítése kb. 1,5 évig tartana, s szennyvíztisztítók, üdülőkörzetek, fürdőhelyek, vízi sportlétesítmények létrehozását jelentené. A legfontosabb eredményei a Duna egész évi hajózhatósága lenne, továbbá egy 600 MW-nyi, csúcsteljesítményű tározós vízerőmű (plusz egy kis medertározós csúskapacitás) létrehozása. Ezzel beépíthetővé válna 1200 MW-nyi szélenergia teljesítmény (Magyarországon ez a maximális teljesítmény, amely a szélenergiából kihozható a ma ismert technikákkal). Ehhez hozzáadva a tervezett paksi 2 x 1000 MW bővítést, a drága és környezetszennyező energiaforrások (kőolaj, földgáz, szén) importja, illetve használata számottevően csökkenhetne.
- A tározókapacitás biztosításával a fő irányt a **megújítható energiaforrások** (szél, nap, víz) kiaknázásra kell fordítani.

- A termelést az **energiatakarékos technológiák** irányába, a fogyasztást pedig a **pazarlással szembe** kell fordítani, ami elsősorban a kínált termékek és szolgáltatások energiatakarékosságával, másodsorban felvilágosítással, kampányokkal, a környezettudatos lakossági magatartás ösztönzésével érhető el. A kulcs azonban itt is a bajok gyökerének, nevezetesen a termelésnek a társadalmi ellenőrzése.
- A jelenlegi fosszilis energiaimport csökkentésére megfontolandó a **bioüzemanyagok** gyártásához szükséges mezőgazdasági és energiaipari kapacitás kialakítása. Bár hangsúlyozni kell, hogy ezeknek az üzemanyagoknak a használata környezetvédelmi szempontból lényegesen nem kedvezőbb az olaj- és gázfelhasználásnál, azonban az ország importszámláját és a külföldtől való energiatülszórását csökkentheti. A legfontosabb kockázatot a piaci viszonyok hatására esetlegesen bekövetkező élelmiszertermelés csökkenése jelentheti, amelyet megfelelő szabályozási mechanizmussal meg lehet, és meg kell előzni.

6. Közlekedés

Az Európai Környezetvédelmi Ügynökség 2009-es jelentése megállapítja, hogy a kormányok erőfeszítései ellenére a régió levegőszennyezettsége nem csökkent, mert a közúti és légi közlekedésben végrehajtott környezeti modernizációk hatását a forgalom növekedése túlkompenzálta. Az EU-ban a szárazföldi közlekedési volumen növekedése 1990 és 2006 között az üvegházhatásért felelős gázok kibocsátásának 27 %-os növekedését eredményezte. (EEA, 2009/a, 5. old.) Egész Magyarország, és főként Budapest levegőjének finompor-koncentrációja a legnagyobbak között van Európában. A légszennyezettség egymillió lakosra kb. 1300 (tehát összesen 13 ezer) halálesetet okozott 2005 Magyarországon, ami 38 európai ország közül a 4. legnagyobb érték. (EEA, 2009/b, 15-16., 20. old.)

A közlekedés szerepén és szervezetén is lemérhető egy társadalom hosszú távú életképessége, hatékonysága. A világ, s benne Magyarország mai közlekedésén tetten érhető a neoliberalizmus individualista szemlélete, és ennek társadalmi – s így végső soron egyéni szempontból is – káros hatása, irracionáltsága. A neoliberális globalizáció a magántermelés, a profit logikája alapján és a transznacionális tőke érdekei szerint a szükségesnél jóval nagyobb mértékben helyezi át az árut az egyik földrajzi helyről a másikra, és kényszeríti a munkavállaló lakosságot közlekedésre. A magánvállalati termelés hatékonyságába nem számítják bele azokat a társadalmi költségeket, amelyek a termeléstől a fogyasztásig megkövetelt szállítás és közlekedés többlet-környezetszennyezésével, munkaidő-vesztéssel járnak. Az államtalanítási folyamatban a tömegközlekedés támogatásának leépítése az egyéni közlekedést tolta előtérbe, ami városi zsúfoltsággal, a közlekedés idejének növekedésével (a társadalmilag rendelkezésre álló munkaidő vagy a szabadidő rövidülésével), a költségek, a levegőszennyezettség, a balesetek és betegségek növekedésével jár, ezáltal pazarló és költségnövelő, sőt gyilkos tényező. Mi a közlekedésben is az integrált szemlélet hívei vagyunk.

Javaslatunk tehát – itt is 90 fokos fordulattal – **bővíteni a tömegközlekedés támogatását**, a szükséges és elégséges mértékűre szorítani vissza a pénz- és időigényes, környezetromboló egyéni közlekedést. Ez alól csak a **kerékpáros** közlekedés kivétel, melynek terjedéséhez az állam az eddigieknél jóval nagyobb segítséget nyújtson.

Alapvetően téves az a szemlélet, hogy a városi közlekedési vállalatok, a vasutak vagy a folyami közlekedés (BKV, MÁV, MAHART) mind egy-egy önálló üzem, amelynek gazdálkodását önmagán kell mérni. Ezek – fiziológiai hasonlaltal szemléltetve – valójában a társadalom erei, amelyek a társadalom sejtjeihez szállítják a tápanyagot: a társadalmi szervezet egészsége és teljesítőképesége múlik azon, hogy mit, hogyan és mennyit.

Környezeti, szociális és gazdaságossági szempontokat is szolgál a közlekedés közösségi szempontú fejlesztése.

- A személyautók felől a **buszok** felé, a közúti közlekedés felől a **kötőtpályás közlekedés** (villamos, metró, vasút) felé, valamint a vízi közlekedés felé kell eltéríteni a közlekedési struktúrát. Ide tartozik, hogy az egyes üzemek hatékonyságát nem önmagukban kell mérni. Így például valószínűleg célszerűbb, nagyobb költségmegtakarítást eredményez, ha a vasúti szárnyvonalak egyszerű lebontása helyett a távolsági buszjáratok felülvizsgálat után a vasúti és távolsági busz közlekedés párhuzamosságait szüntetjük meg. A kisebb távolságokon buszok szállíthatnák a lakosságot a fővonalakhoz, ahol az emberek vasútra szállhatnak.
- **Kerékpárutak** építésével, kialakításával, biztonságossá tételével, biciklibérlő- (a nyugat-európai országokban jól ismert „public bike”) rendszer támogatásával, a kerékpározás előnyeinek propagálásával az állam segítse elő az olcsó, egészséges, és környezetkímélő közlekedési forma terjedését.
- Fel kell éleszteni a **nagyszériás magyar buszgyártást**, amelynek jó hagyományai vannak itthon. Mivel ez országos érdek, nem szabad a magánvállalati hatékonyság kérdéseként kezelni. 30 ezer busz kb. egymillió személyautót váltana, ki és ennyi busz gyártása kb. 10 ezer munkahelyet hozna létre. A nagyszériás gyártás olcsó, miközben kedvező alkatrészbeszerzést tesz lehetővé. (ld. pl. „A Rába buszgyártás vége...”)
- Addig is mindent meg kell tenni, ami az adott keretek között enyhít a közlekedés mai helyzete által okozott gondokon, ezért támogatjuk és kiegészítjük a Levegő Munkacsoport és más környezetvédők javaslatait.
  - **Az üzemanyagok jövedéki adójának emeléséből** kell finanszírozni a buszfejlesztéseket.
  - A **budapesti tömegközlekedés** javítása: a BKV öreg buszainak lecserélése Euro-5-ös motorral felszerelt új buszokra, minden vonalon forgalmi előnyt biztosítani a tömegközlekedésnek, a belső kerületekbe történő magángépkocsi-behajtás radikális korlátozása, akár adminisztratív, akár „piaci” módszerrel (pl. a Ken Livingstone főpolgármester által Londonban bevezetett magas behajtási díjjal).
  - A **gépkocsiforgalom országos korlátozása** (pl. páros-páratlan rendszám szerint).
  - A tömegközlekedési **viteldíjak radikális csökkentése**.

7. Környezetvédelem

A környezetvédelmi berendezések a világ egyik leggyorsabban (évi 5-6 %-kal) növekvő piacát jelentik, a fejlett országok GDP-jének 1,2-1,5 %-át adják. Kína 2007 és 2010 között évente GDP-jének 1,35 %-át költi környezetvédelemre. (GE, 2007) A környezetvédelmi ipar Európában az elkövetkező években várhatóan több százezer munkahelyet hoz létre, szemben az elbocsátásokra kényszerülő feldolgozóiparral. A fejlett országok licenceinek kb. egyötöde a környezetvédelmi technológiákkal kapcsolatos. (OECD, 2008/a)

A környezetvédelmet az integrált szemlélet alapján, tehát a közlekedés, energiapolitika és iparfejlesztés részeként lehet megvalósítani. A gazdasági fellendülés egyik húzóágazata lehet a korszerű környezetkímélő és -helyreállító technológiák fejlesztése. A környezetvédelmi iparok, szolgáltatások fejlesztése, főleg vidéken munkahelyeket is teremtenek. Az e téren végzett állami és államilag támogatott K+F mellett mindent el kell követni a felesleges és káros hulladékok keletkezésének csökkentésért, különösen a felesleges fogyasztás visszafogásával. A környezetvédelemnek tehát egyaránt része például:

- A **csomagolóanyag-használat szigorú szabályozása** a felesleges hulladék keletkezésének megelőzése végett: adminisztratív vagy hatékony piaci eszközökkel radikálisan vissza kell szorítani a súlyos környezetterhelést jelentő eldobható üveg- és műanyagpalackok, fémdobozok alkalmazását az üdítőital-kereskedelemben.
- A fém-, papír-, üveg- stb. visszaváltóhelyek megszervezése és az anyagok **újrahasznosítása** (a másodlagos nyersanyagok előnyben részesítése az elsődlegesekkel szemben).
- A **szelektív** hulladékgyűjtés és a korszerű **vegyes tüzelésű** szeméttégetők üzembe állítása hatékonyságvizsgálat alapján.
- Az **ipari hulladékhoz hasznosítása**.
- **Közösségi erdőgazdálkodás** (pl. a karácsonyi fenyőpusztítás megszüntetése érdekében).
- A **vegyes üzemű motorok**⁹ fejlesztése.
- **Környezetkímélő közlekedés** stb.

III.3. Társadalompolitika

1. Azonnali szociális intézkedések

A neoliberais közgazdászok a magyar szociális kiadások nemzetközi összehasonlításban magas arányára hivatkozva kérik azok csökkentését.¹⁰ Túl azon, hogy a tudományos

⁹ Célszerű a benzinhez 18-23 %-nyi etanolt keverni. (Ezt a technikát kb. 80 éve ismerik a repülőgéphajtóművek tervezői.) Az etanol jobb kompressziótűrése lehetővé teszi az Ottó-körfolyamat nagyobb termikus hatásfokát. Ezáltal a felhasznált benzin is jobban hasznosul. Átmenetileg ez tűnik a bioetanol optimális felhasználásának.

¹⁰ Szokták még az egy főre jutó jövedelemhez mérten is vizsgálni szociális kiadásainkat. Kétségtelen, hogy hazánkban ennek relatív szintje a fejlett országokéhoz hasonló. (Ld. Kármán, 2008). A neoliberais szemléletű közgazdászok ezért ennek a szintnek a csökkentését javasolják. Mintha a magyar lakosság valós szükségleteihez képest túlszerezték volna...

következtetések, különösen a társadalomtudományokban, nem merülhetnek ki abban, hogy mások mit hogyan csinálnak, a fenti állítás nem is igaz. Az Eurostat adataiból kiderül, hogy Magyarországon

- az egész szociális szféra kiadásai (beleértve az adminisztrációs költségeket is) a GDP 22 %-át érik el, ami régióinkban ugyan magas, de az EU 27 átlagánál jóval kisebb,
- az egy főre jutó szociális kiadások tekintetében az EU 27 országa között a legrosszabb egyharmadban vagyunk,
- az egy főre jutó szociális kiadások az EU-átlag alig egynegyedét (2006-ban 1500 euro = kb. 400 ezer forint), de még vásárlóerőparitáson számolva is csak alig több mint a felét teszik ki. A nem természetbeli szociális juttatásokkal is csak az EU-átlagot érjük el (a GDP 15 %-a).

A munkaerőpiacról kiszorultakra, valamint a különböző formájú szociális segélyezettekre (együtt legalább 6-700 ezer fő) fejenként és évente kb. 250 ezer forintot költ az állam, miközben kb. ugyanennyitől esik el azzal, hogy nem kapja meg a rájuk jutó járulékokat. (És akkor a természetbeni juttatásokról még nem is beszéltünk.) Ez a piaczgazdasági hatékonyság: a költségcsökkentést a vállalatok az államra erőltetett kiadásokkal oldják meg.

A TÁRKI szerint Magyarország lakosságának egyharmada halmozottan hátrányos helyzetű, és/vagy jövedelmi szegény (Szívós– Tóth 2008, 9. old.). Hazánkban legalább 800 ezer (Ferge Zsuzsa szerint 1-1,5 millió) ember él mélyszegénységben (közülük csak kb. 30 % roma). Pedig a Magyarországon megtermelt GDP megfelelő elosztásával mindenki jó életszínvonalon élhetne: az egy főre jutó GDP vásárlóerőparitáson megközelíti a 20 ezer dollárt. (Sőt, ha a világon lenne egyenlő az elosztás, akkor mindenki a magyar átlagszínvonalon élhetne (ld. Böröcz, 2005). Az éhezők számát Magyarországon legalább 200 ezerre teszik, közülük minden 10. gyermek, és további 120 ezer gyermek nem jut hozzá a fejlődéséhez szükséges mennyiségű és minőségű táplálékhoz (Matalin, 2009). Addig is, amíg az állami munkahelyteremtés tartósan javítja helyzetüket, azonnali hathatós intézkedésekre van szükség.

A legjobb szociálpolitika az a gazdaságpolitika, amely a társadalmi szükségleteket állítja a középpontba, **teljes foglalkoztatásra** törekszik az állami és szövetkezeti szektor erősítésével és széleskörű munkahelyteremtéssel, gazdag munkahelyekhez kötődő ellátásokat és jogokat, és ugyanakkor alanyi jogon emberséges és egészséges életfeltételek biztosít. A szociálpolitikai eszközök a társadalmi szolidaritást erősítik – amennyiben azonnal enyhítik a szélszakító tendenciákat, és nemcsak az esélyek, hanem a lehetőségek egyenlőségét is garantálják.

Elutasítjuk az érdemesség feltételéhez kötött segélyezést, így a „munkáért segély” elvet is, hiszen a segélyre éppen azok szorulnak rá, akik nem kapnak megfelelően fizetett munkát. A logikát tehát megfordítjuk: nem annak jár segély, aki dolgozik, hanem annak, aki önhibáján kívül nem talál munkalehetőségre. **A munkalehetőség biztosítása a társadalmilag ellenőrzött állam feladata.**

A szociális intézkedések forrásai a bankok, a nagyvállalatok, valamint a privatizációs és foglalkoztatási törvényeket sértő vállalatok megadóztatása és megbírságolása, a feketegazdaság felszámolása és a közösségi termelési formák (társulások, szövetkezetek, társadalmilag ellenőrzött állami vállalatok) elterjesztése, továbbá az államadósság csökkentése. Teljesen egyetértve a Szociális Charta 2009. január 24-i konferenciáján elfogadott politikai, gazdasági és szociális minimumkövetelésekkel, a következő azonnali lépéseket tartjuk szükségesnek:

- **Szociális minimumjövedelem** biztosítása mindazok számára, akiknek a foglalkoztatásról szóló fejezetben elmondottak szerint az állam nem tud tisztességes munkát nyújtani.
- **Környezetvédelmi, szociális, oktatási intézményeket kell létrehozni vidéken**, ezzel hasznos foglalkoztatási lehetőséget teremtve a szakképzetlen munkaerő számára. (Hasonló célokat szolgálnak az agráriumban létrehozandó termelőegységek.)
- Szakemberekkel, állami pénzzel támogatni kell a **kistelepülések mindenféle közösségi gazdálkodásra irányuló szerveződéseit**.
- Kiemelten kell kezelni a **gyermeket**. A legszegényebbek számára azonnal ingyenes háromszori étkezést és szükség szerinti egyéb ellátást kell biztosítani a közintézményekben (a bölcsődétől az iskola végéig).
- A **legalapvetőbb élelmiszerek, gyógyszerek és a tömegközlekedés** legyenek ÁFA-mentesek!
- **A kilakoltatások azonnali leállítása, a lakások elérverezésének megakadályozása.** Törvénnyel védeni a jelzáloghitel-tulajdonosokat a hatalmas profitokat élvező bankok mohóságától. Azonnal meg kell semmisíteni a 12/2003. számú kormányrendeletet, amely alapján a bankok zálogjogukat (a megterhelt ingatlant) bírósági végrehajtás nélkül értékesíthetik. A végrehajtást ismét vissza kell helyezni bírósági hatáskörbe.
- **A fizetéképtelen lakáshitelekkel rendelkezők esetében a lakásokat azonnal** állami kézbe kell venni, és a lakásokat bérlakássá alakítani.
- Mindenkinek **biztosítani kell az emberhez méltó lakhatást** (legalább egy fűtött szobát).
- **A lakhatás alapvető állampolgári joggá** nyilvánítása. Ennek a jognak az érvényesülését az állam kell garantálja, azaz köteles mindenki számára emberi lakáskörülményeket biztosítani.
- Ez azt is jelenti, hogy fizetéképtelenség miatt **senkitől nem vonható meg** az áram, a víz, a gáz. A közszolgáltatások kikapcsolását a rászorulóknak esetében meg kell tiltani.
- Az üresen álló, kihasználatlan, vagy nem lakás céljára használt lakó ingatlanokat „**szolidaritási adóval**” kell terhelni. Ehhez az kell, hogy adatszolgáltatásra kötelezzék az ingatlantulajdonosokat és ingatlant építő vállalkozásokat a lakás célú ingatlanok felhasználásáról. A „szolidaritási adót” a hajléktalanok lakáshoz juttatására vagy egyéb szociális célra kell fordítani.
- A **fogyatékosok jogainak** európai normák szerinti biztosítása, így például a mozgáskorlátozottakra vonatkozó ún. akadálymentesítési törvény betartatása.

2. Foglalkoztatás

Hazánkban a nyilvántartott álláskeresők száma 2008 októbere és 2009 májusa között 424 ezerről 564 ezerre (vagyis közel 140 ezerrel) nőtt. A minimálbért vagy annál kevesebbet keresők száma az APEH adatai szerint 2008-ban 1,1 millió volt, ami a foglalkoztatottak egynegyedével egyenlő. A feketén dolgozók számát csak becsülni lehet, ők az aktív korú de nem foglalkoztatott mintegy 3 millió fő köréből kerülnek ki.

Végső soron a foglalkoztatási helyzet javításáról szól egész programjavaslatunk, hiszen az ipar, a mezőgazdaság, a tudomány, az oktatás, jog stb. nagyobb fokú társadalmi ellenőrzés alá rendelését célozza. Mivel a profitcélú termelés folytonosan a foglalkoztatás csökkenését idézi elő, tartós munkahelyteremtést csak a profitszemponctól nem korlátozott közösségi termelési formák jelenthetnek. Ezért javaslatunk erre koncentrálni, a munka nélkül lévő szociális támogatását csak kényszerű félmegoldásnak tartja.

- **Munkahelyet mindenkinek!** Az állam tartsa be alkotmányban rögzített szavát, miszerint mindenkinek joga van a munkához. Ez azt jelenti, hogy az állam köteles munkát adni mindazoknak, akiknek a piaci viszonyok (a magántőke) nem biztosít ilyen lehetőséget - vagy saját hatókörében, vagy közösségi, szövetkezeti formák támogatásával. Az ehhez szükséges pénzt szedje be a banki és nagyvállalati profitokból.
- A munkahelyteremtés területeit az iparpolitikáról és az azonnal szociális intézkedésekről szóló fejezetekben jelöltük meg: **élelmiszeripar, agrárium, műszergyártás, az autóbusz- és a hajógyártás, textil-ruhaipar, gyógyszeripar, környezeti, oktatási, szociális intézmények.** Ugyanezt a célt szolgálják a **lakásépítés, a Duna-Tisza csatorna, valamint a Duna hajózhatóvá tételét célzó beruházások** is.
- Akinek számára az állam a fenti módon nem tud tisztességes munkalehetőséget biztosítani, annak garantálja az önfenntartáshoz szükséges **„szociális minimumjövédelmet”** (ld. Szociális Charta, 2009)
- **A feketemunka visszaszorítása.** Ehhez nem elegendő a szigorú hatósági ellenőrzés, a termelési dolgozói ellenőrzésének radikális növelés szükséges. A teljes foglalkoztatás, a rövidített munkahét, az alacsonyabb nyugdíjkorhatár nem érhető el ilyen arányú (a GDP kb. 20 %-át kitevő) feketegazdaság mellett.
- **A munkakönyv visszaállítása.**
- Ha a feketegazdaság visszaszorult, amint lehet, be kell vezetni **a 35 órás munkahetet.** Ugyanez vonatkozik **a nyugdíjkorhatár leszállítására** is: amíg a termelést nem stabilizáljuk, és a feketegazdaságot nem korlátozzuk, addig az állami/közösségi nyugdíjnak nincs pénzügyi fedezete, és ezért a nyugdíjkorhatár csökkentése csak tovább terhelne (eladósítaná) a költségvetést. A cél ezzel együtt is a nyugdíjkorhatár mielőbbi csökkentése.
- **A további privatizáció leállítása,** illetve a már létrejött privatizációs szerződések előírásai betartásának szigorú felülvizsgálata (különösen a foglalkoztatási és egyéb munkásjóléti vonatkozásokban). A szerződésszegő privatizáló vállalkozókkal szemben az állam a foglalkoztatottakra káros esetekben különösen szigorúan járjon el. A szerződésszegők fizessenek kártérítést, a legsúlyosabb esetekben pedig érvénytelenítsék a szerződést, és az állam kártalanítás nélkül vegye vissza a tulajdont.
- A munkakörülmények és foglalkoztatási viszonyok javításának kulcsa a munkavállalók érdekérvényesítési képességének növelése. Ma azonban hazánkban a szakszervezetek, üzemi tanácsok alakítását sokszor megakadályozza a dolgozók félelme munkaadójuktól. Ezért nemcsak kötelezővé kell tenni, de ellenőrizni és kikényszeríteni is kell **a munkavállalók választott képviselőinek részvételét,** mind az állami, mind a magánvállalatok, szervezetek irányító testületeiben.

- A megfelelő dolgozói érdekképviselet segítségével fel lehet tární, **szigorú szankciókkal pedig vissza lehet szorítani a törvénytelenégeket**, így a túlmunkát, a (részben) illegálisan történő foglalkoztatást, a rossz munkakörülményeket stb.
- Az **ágazati kollektív szerződéseket** ki kell terjeszteni a teljes ágazati szférákra. A költségvetés szociális, kulturális, oktatási, egészségügyi kasszái kiemelt védelmet élvezzenek a többi költségköltséggel szemben.
- A támogatási szerződésekben kiemelt **foglalkoztatási garanciák** vállalására kell kötelezni a menedzsmentet.

3. Közszolgáltatások

A lakosság életkörülményeit alapvetően befolyásolják a hagyományosan a közszolgáltatások körébe sorolt ágazatok (energia, víz, közlekedés, egészségügy stb.). Ezek privatizációja az elosztási-hálózati, adminisztrációs és reklámköltségek növekedésével, valamint a profit miatt mindenütt jelentős áremeléssel, a lakossági terhek növelésével jár. Példa erre a bolíviai Cochabamba esete, ahol a lakosság fellázadt a dráguló vízdíjak miatt, vagy a brit vasutak privatizálása, amely – a szervezettség megszűnése okán – még a szolgáltatások színvonalát is lerontotta, sőt, súlyos baleseteket okozott.¹¹ Hazai példát is bőven sorolhatnánk. Például a biztosítási díjak rendkívül megemelkedtek (a biztosítók kárterítési hajlama pedig csökkent), mivel a sok biztosító külön-külön országos irodahálózatot tart fenn.

A verseny okozta szétszabdaltság veszélyezteti a technológiailag szorosan összefüggő termelési és elosztási rendszerek működését, mint arra példa a 2006 végén Nyugat-Európa nagy részén több millió embert sújtó energiakimaradás. A versenyt előtérbe helyező tulajdoni és érdekeltségi viszonyok tehát beláthatatlan biztonsági kockázattal járnak. A közösségi irányítás nemhogy nemzeti, de nemzetközi szinten is elengedhetetlen, mint azt már az EU-ban is felismerték mind az energiahálózattal, mind a fogyasztóvédelemmel kapcsolatban.

- **Le kell állítani a közszolgáltatások további privatizálását**, mert – mint számos országban, és az elektromos energia esetében hazánkban is látjuk – a lakosság alapvető ellátása is veszélybe kerül, ha a szolgáltatások a profitérdeknek rendelődnek alá. A privatizációval a szolgáltatások a szétszabdaltságból adódó extra költségek, a profit, a reklámkiadások stb. miatt drágulnak, ami rontja az esélyegyenlőséget. Ezért a közszolgáltatásokat fokozatosan ki kell vonni a profitérdekeltség köréből, és közösségi ellenőrzés alá kell rendelni akár szabályozással, akár részleges vagy teljes államosítással.
- A közszolgáltatásokat – a luxusigények kivételével – nem profitérdekelt, hanem a takarékoságban érdekeltté tett, és a lakosság által közvetlenül **ellenőrzött, közhasznú állami szervezetek** működtessék.
- A legrászorultabbak számára **garantálni kell az áram-, gáz- és vízszolgáltatások fenntartásának minimumszintjét**. Ellenezzük a szolgáltatások kikapcsolását, és az előre fizetett, a vásárolt mennyiség elfogyasztása után automatikusan lekapcsoló

---

¹¹ Ld. Lobina (2000), Gibb-Shaw-Charlton (1998), Pfaff (2001) vagy a nigériai olajfinomítókról készülő filmje miatt jelenleg vád alá helyezett (<http://deepdishwavesofchange.blogspot.com/2007/10/filmmaker-florian-opitz-facing-14-years.html>) Florian Opitz „A nagy kiárusítás” (2007) c. filmjét.

fogyasztásmérő órákat, helyettük az önhibájukon kívül rászorulókat az emberi méltóságuk megtartásához minimálisan szükséges ellátást meghaladó teljesítmény vételezését korlátozó berendezéseket telepítenénk.

- A víz- és energiaszolgáltatók ügyfélszolgálati irodái havonként legalább egy hétvégi napon is tartanak nyitva, ezzel is könnyítve az **ügyintézés** nehézségeit.
- Az **áramszolgáltatókat kötelezni kell az energiatakarékos eljárások** rendszeres ismertetésére, a megújuló energiaforrások népszerűsítésére, azok mind szélesebb elterjedésének elősegítésére.

4. Egészségügy

Hazánk lakosságának egészségi állapota nemzetközi összehasonlításban rossz, és évtizedek óta romlik. A lakosság növekvő és differenciált igényeit az egészségügy már korábban sem tudta kielégíteni, a fejlesztésekhez nem volt elegendő pénz, s ami volt, a rendszer azt sem hatékonyan használta fel, működött a hálapénz intézménye. Az évtizedes problémákat a rendszerváltás és vele a magántőke megjelenése nem hogy nem oldotta meg, de több tekintetben súlyosbította és újakkal tetézte. Mára a 40 éves férfiak várható élettartama számottevően csökkent, ezzel lemaradásunk az európai mezőnytől nőtt. A nyilvántartott tüdőbetegek számra mégis több mint 3 és félszeresére emelkedett, a pszichiátriai gondozásba vett felnőttek száma évről évre gyorsuló ütemben nő. A futó mentőkocsik száma 1990 és 2008 között óta 25 %-kal csökkent. A rákos betegeknek hónapokig kell a különböző vizsgálatokra várakozniuk. 1990 óta felére csökkent a fogászaton megjelent felnőttek száma. A privatizációnak köszönhetően a gyógyszertárak száma több mint 50 %-kal nőtt, a gyógyszerárak pedig számottevően emelkedtek. Miközben a lakosság egészségi állapota romlott, 30 %-kal csökkent a tízezer lakosra jutó működő kórházi ágyak száma, 25 %-kal a tüdőszűrések száma.

A rendszerváltás nem oldotta meg az 1989 előtti egészségügy problémáit, nevezetesen nem szüntette meg az egészségügy alárendeltségét a közvetlen gazdasági/termelési érdekeknek, a közösségi ellenőrzést nélkülöző állam kizárólagos szerepét, az egyoldalú, utasításokra épülő irányítást, s az ezzel párhuzamos informális alkuk nagy szerepét, az egyének, közösségek választási lehetőségének és beleszólásának a hiányát, a hálapénz problémáját. (Orosz, 2002)

A rendszerváltás mindezen problémák megoldása helyett csak tovább súlyosbította a helyzetet. Mindenekelőtt a második gazdaság felduzzadásával, ami azzal járt, hogy az egészségkassza finanszírozása egyre kevesebb formálisan foglalkoztatott, járulékfizető emberre hárult, ami az Egészségbiztosítási Alap krónikus hiányához vezetett. Ezt tetézte a magánpraxisok kialakítása és a gyógyszerellátás piacosítása (import), ami drágulást, visszaéléseket és a szolgáltatások színvonalának ellenőrizhetetlenségét vonta maga után. Mára bebizonyosodott, hogy a magántőke nem tudja megoldani egészségügyi rendszerünk problémáit (ld. a Hospinvest esetét). A problémák megoldásához egyrészt szemléletváltásra, másrészt a finanszírozás új forrásainak és módjának megtalálására van szükség. (Ld. bővebben Orosz 2002 és 2008)

A ma hazánkban uralkodó neoliberális, a tőkefelhalmozás értékrendjét tükröző gazdaságelméleti felfogás szerint a cél a gazdasági növekedés. E szerint a nézet szerint egy ország lakosságának egészsége eszköz a GDP/fő növeléséhez, miközben ez a növekedés az egészségi állapotot nagyrészt automatikusan javítja (a jólét „leszivárog” az alsóbb társadalmi

rétegekbe is), ehhez már csak az egyéni életmód változása (vagyis az individualizáció!), az egészségügyi rendszer részéről pedig a minél költséggazdaságosabb (!) gyógyító szolgáltatások megfelelő színvonala szükséges. A mi stratégiánk az Orosz Éva (2002) által kifejtetteknek megfelelően, és arra támaszkodva megfordítja a logikát: egy ország fejlődése állampolgárainak egészségi állapotán (és műveltségén) mérhető, a gazdaság(i növekedés) ehhez csak eszköz. Ehhez a szemlélet- és gyakorlatváltáshoz a társadalmilag ellenőrzött állam aktív szerepvállalása szükséges. Nemzetközi felmérések bizonyítják, hogy az egészséget nem lehet az állampolgárok egyéni magatartásmintáinak változásától várni. Javaslatunk tehát egy széles értelemben vett társadalompolitika részeként megvalósított, az egészségre koncentrált és többszektörű (állami, közösségi, magán) egészségpolitika. Ahhoz, hogy az ezt szolgáló egészségügyi ellátás színvonalának növekedését biztosítsuk, minden, ma máshova folyó forrást be kell vonni a rendszerbe. Javaslatunk fő pillérei egybecsengenek a Szociális Érdekvédelmi Kerekasztal (SZÉK) 2007. július 14-i tanácskozásának állásfoglalásával. Megszüntetendőnek tartjuk a magántőke meghatározó szerepét mind a finanszírozásban, mind az alapellátásban, továbbá a várólisták, az orvoslátogatók, a hálapénz rendszerét. Támogatjuk a biztosítás és a finanszírozás közösségi ellenőrzését. Konceptciónk lényege a következő:

- A kiindulópont az, hogy az **egészséghez való jog alapvető** emberi és alkotmányos jog, így a társadalmilag ellenőrzött állam feladata állampolgárai számára (térítésmentesen is) magas színvonalú egészségügyi ellátásáról gondoskodni. Elfogadhatatlannak tartjuk, hogy embertársaink – ha például jövedelem híján nem tudják teljesíteni a TB befizetésüket – ellátatlanok maradjanak. Ugyanakkor a feketegazdaság egyéb területeinek visszaszorításával együtt támogatjuk a fizetőképes, de járulékokat nem fizető „potyautasok” felkutatását az egészségügyben is.
- Az egészségügy **finanszírozását alapvetően az állam biztosítja**, az általa beszédett és kezelt közpénzekből. Ez azt jelenti, hogy a kórházak, és minden gyógyítás, szűrés, megelőzés tényleges és indokolt költségeit mindenkor ki kell fizetni az egészségügy zavartalan működése érdekében.
- Külön hangsúlyt kell helyezni a **közegészségügyi ellátás térítésmentességére** és színvonalának emelésére, amihez a társadalmilag ellenőrzött állam központi és helyi szervezeteinek anyagi-szervező erejére van szükség. Az alapvető gyógyszereket ne terhelje ÁFA!
- **Növelni kell az egészségügyre fordított kiadások GDP-beli részarányát** (a jelenlegi 5,6-5,8 %-ról 6,6%-ra), hogy az ellátás színvonalának növelése, a technikai fejlesztés biztosított legyen.
- A közösség érdekében és az integrált (az egyéb gazdasági-társadalmi területen jelentkező költséget és hasznot mérlegelő) szemlélet talaján támogatjuk az ésszerű és elkerülhetetlen **racionalizálásokat**: a kórházak irányításának koncentrállását, az ágyszámok optimalizálását (vagyis a fekvőbeteg és ambuláns ellátás arányának az utóbbi javára történő korrigálását, s egyidejűleg a rehabilitációs ágyak arányának szükség szerinti emelését).
- Kiemelten fontosnak tartjuk a betegségek **megelőzését** (prevenció), a felvilágosítást, és mindezek középpontjában az egészségügyi szűrések rendszerének bővítését. Ingyenes és kötelező szűrővizsgálati rendszert kell bevezetni a legfontosabb betegségekre, például úgy, hogy mindenki kap egy szűrővizsgálati könyvecskét, amelyben az országos tisztí főorvos vagy az Egészségügyi Minisztérium által kijelölt betegségek meghatározott időnként történő szűrése szerepel. A szűréseket a

munkahelyeken és a szakrendelőkben kijelölt napokon végzik. Mindenki ott végezteti el a szűrést, ahol tudja. Itt az ÁNTSZ szerepe a lecsúszott, kirekesztett társadalmi csoportok bevonásában kiemelkedő. Ezzel a lehető legnagyobb nyereség érhető el mind az egészség, az emberélet megőrzésén, mind az egészségügyi kiadások csökkenésén mérve: a lakosság általános egészségügyi színvonala javulna, és a rövid távú befektetési áldozat a megbetegedések csökkenésével hosszabb távon jelentős társadalmi szintű megtakarítást eredményezne.

- Az állami egészségügy egységes, országos kockázatközösségen alapuló, **szolidaritási elven működő** („kivívó-felosztó”) egészségbiztosításra, az ezt megtestesítő Országos Egészségpénztárra épüljön. Az egybiztosítós rendszer is lehet jó, és számottevő tranzakciós költségeket spórol meg. A szolidaritási elv azt jelenti, hogy az egyének a teherviselő képességük (jövedelmük) arányában veszik ki részüket a rendszer finanszírozásából, a szolgáltatásokhoz pedig szükségleteik szerint jutnak hozzá.
- Az Országos Egészségpénztár demokratikus társadalmi ellenőrzése érdekében vissza kell állítani a **Társadalombiztosítási Önkormányzatokat**. Az Önkormányzatban az illetékes állami szervek, a szakmai szervezetek, a szakszervezetek és a civilszervezetek egyaránt ¼-es arányban kapjanak képviselést.
- Alapvetően **ellenezzük a magántőke részvételét** az egészségügyben. A magántőke ugyanis – és ezt külföldi példák is bizonyítják – egyértelműen megdrágítja az egészségügyet, növeli a munkaerő újratermelésének költségét, az ellátás színvonalát antidemokratikusan differenciálja, miközben messze nem garantálja az arányosan magasabb színvonalat, végső soron tehát rombolja az ország világpiacon versenyképességét is. Ennek szellemében az állam és az önkormányzatok erősítsék meg az egészségügy már korábban privatizált részeinek szakmai és gazdálkodási ellenőrzését.
- Ugyanakkor az **önkéntes egészségpénztárak és a tisztán piaci alapú egészségügyi szolgáltatók** (magánrendelő- és magánkórházak) engedélyezésével továbbra is elképzelhető a tehetősebb állampolgárok külön igényeinek kielégítése. Itt két változat lehetséges.
  - Az egyik szerint az állam egy jól megkonstruált tarifa szerint kifizeti a magánintézményeknek az állami szolgáltatás díját, a paciens pedig ennek és a magasabb színvonalú magánellátásnak az árkülönbözetét állja. Ebben az esetben a tapasztalatok szerint az a probléma, hogy ha a magánintézmények „bérben végzett” állami szolgáltatást látnak el, a visszaélések lehetősége ismét adott. Ezért célszerűbbnek látszik a másik megoldás, miszerint
  - a magán egészségügyi intézmények szolgáltatásaiért teljes egészében az azt igénybevevők fizetnek, anélkül, hogy azok államilag is teljesíthető részéért az állam anyagilag jót állna. (Magyarán, ha valaki ragaszkodik az egyágyas, különzuhanyozós kórházi ellátáshoz, amit esetleg csak egy magánintézmény tud neki biztosítani, akkor nem csak az állami és a magánellátás árkülönbözetét, hanem a magánellátást teljes díját kell megfizetnie.)
- Szigorúan **szét kell választani a magán- és közellátást**: közintézmények eszközparkján ne működhessen magánvállalkozás, elsősorban azért ne, mert ez az állampolgárokat és/vagy az államot károsító visszaélésekre ad alkalmat, mint arra az

elmúlt években a médiából számos példát hallhattunk (el nem végzett beavatkozások utáni költségterítés-igénylés vagy -felülszámlázás az EP felé, ugyanazon ellátásra a pácienstől és az EP-től is beszedett díjak stb.). De azért se, mert az állam az egészségügyi beruházásait (épület, műszerek, eszközök) saját funkcióinak ellátása érdekében, és ne bérleti díj beszédése céljából finanszírozza!

- Az állami és magánintézményekre egyaránt **országosan egységes, szigorúan ellenőrzött szakmai protokoll** vonatkozzék.
- Az állami intézmények költséggazdálkodását a **belső érdekelttség** erősítésével és legfőképpen társadalmi ellenőrzéssel, nem pedig a jelenlegi manipulációra alkalmas pontrendszerrel kell racionalizálni.
- A **hálapénz megszüntetésének** alapfeltétele az egészségügyi dolgozók bérének egyszeri jelentős emelése és a továbbiakban a hálapénz elfogadásának szigorú büntetése.
- A háziiorvosi rendszerben **meg kell szüntetni az orvoslátogatók** rendszerét. Ez közvetlen és közvetett korrupcióra, az orvosok és betegek félrevezetésre ad alkalmat a nagy gyógyszergyártók profitigényei miatt. A gyógyszerellátást független szakmai grémium ajánlásai alapján biztosítsák a házi orvosok részére.
- Ugyancsak **megszüntetésre ítéljük a várólisták rendszerét**. Az egészségügy kapacitásait az indokolt igényekhez kell igazítani! A várólisták, miközben a betegek idejekorán történő ellátását akadályozzák, alkalmat adnak arra, hogy a „demokratikusság” látszatát keltve a fizetőképesebbek soron kívüli ellátáshoz jussanak.

5. Nyugdíjrendszer

A magánnyugdíj-pénztári rendszer kötelező (a Világbank tanácsára történő) bevezetése óta a magánnyugdíj-pénztárakba áramló tagdíjbefizetések éves értéke megegyezik az állami nyugdíjalapok finanszírozásához szükséges költségvetési hozzájárulás növekedésével: 2002 és 2007 között az állami nyugdíjalap hiánya 415-ről 607 milliárd forintra (192 milliárd forinttal) nőtt, miközben a magánnyugdíjbefizetések 115-ről 301 milliárd forintra (186 milliárd forinttal) emelkedtek. „A magánnyugdíjpénztárakba átutalt járulék miatt keletkező hiányt a költségvetés megtéríti a társadalombiztosításnak. Ez 2009-ben – a költségvetésben szereplő adatok alapján - 354 milliárd Ft, a GDP mintegy 1,4 %-a.” (Kun, 2009, 1. old.)

Vagyis: pusztán attól nő az állami nyugdíjalapok hiánya és az államháztartási deficit, hogy a foglalkoztatottak egyre nagyobb része (mára 2,7 millió fő) a magánnyugdíj-pénztárakba teszi pénzét (ld. részletesebben Sőreg, 2008) A közép-kelet-európai tőkefedezeti elven működő nyugdíjpénztárak 2008 első felében 9 milliárd eurós veszteséget könyveltek el, és a legnagyobb vagyonarányos veszteség Magyarországon keletkezett, ami a túlzott liberalizációnak tudható be. (A tőkefedezeti rendszer veszteségeiről és kockázatairól ld. Simonovits, 2008) Hasonló problémák miatt Argentína 2008 végén államosította az 1993-ban a IMF „tanácsára” létrehozott magánnyugdíj-pénztárakat. A magánnyugdíj-pénztárak megszüntetése mellett Kun János a Magyar Közgazdász vándorgyűlésen további súlyos érveket hozott fel. (Ld. Kun, 2009)

- A **magánnyugdíjpénztárakat haladéktalanul államosítani, pontosabban megszüntetni kell, helyükbe egy állami nyugdíjalap álljon!** Ezáltal nemcsak csökken a költségvetési deficit, és így javul az állam hitelfelvételi pozíciója, de nagyobb mozgástere is lesz a gazdasági fejlesztések finanszírozáshoz, ráadásul kevésbé lesznek kitéve a dolgozók befizetései a magánnyugdíjpénztárak befektetéspolitikájának.
- Az állami nyugdíjrendszert nem az egyéni számlák, hanem a **szolidaritási elv** alapján kell működtetni. Természetesen a magánpénztárakba eddig befizetők szolgálati idejében az eddigi befizetés elismerésre kerül.
- Az **önkéntes nyugdíjpénztárak** működésére változatlanul biztosítani kell a lehetőséget, sőt, bizonyos határokon belül ezt adókedvezményekkel ösztönözni is lehet.

6. Oktatási rendszer

Az elmúlt évtizedekben végzetesen lezüllött a magyar oktatás színvonala, és ez a nagyszámú, túlnyomóan érdemtelen magániskolának (és a bolognai rendszer bevezetésének) köszönhető. Ezt a szerkezeti változást az okozta, hogy a világgazdaság irányító centrumai az áruforgalom liberalizálását az utóbbi években kiterjesztették a szolgáltatásokra (GATS), többek közt az egészségügyre és az oktatásra is. A neoliberális gazdaságfilozófia szemforgató magatartását jellemzi, hogy úgy teremtette meg a versenyt a magánszférában, hogy ehhez az állam támogatását használta, és teszi ezt ma is (államilag finanszírozott helyek a magániskolákban).

Az emberi tanulás legintenzívebb és legproduktívabb életkori szakasza a 0-8 éves korig tartó időszak. Ezért hazánk különösen súlyos társadalmi problémája, hogy a bölcsődei-óvodai férőhelyek visszaszorításával – amelyhez ráadásul a kisgyermekes anyák állami támogatásának szűkítése járult – a leghátrányosabb helyzetű kisgyermek felzárkóztatása, így esélyegyenlősége szenved csorbát. Ma az oktatási rendszer nemhogy enyhítené a társadalmi egyenlőtlenségeket, hanem – sok iskolavezető, pedagógus, tantervkészítő, oktatáspolitikus nem csekély erőfeszítése dacára – maga szüli vagy sokszorozza meg a kezdeti lemaradást, ami idővel behozhatatlanul hátrányos helyzetbe taszítja a társadalom jelentős részét, tartósan vagy véglegesen szűkítve százezrek életlehetőségeit, megnehezítve, vagy egyenesen lehetetlenné téve kedvező elhelyezkedésüket a munka társadalmi szervezetében.

Az alapfokú oktatás pedagógiai módszerei piaci árukká váltak. Minden tanár önálló oktatási programmal állhat elő, amik között a szülőknek kell dönteniük. Mivel azonban ők ezek megítélésre nem képesek, 6-7 éves gyermekükre bízzák a tanító néni kiválasztását. Ezen a talajon virágozik a diszlexia, diszkalkulia, hiperaktivitás megalapozatlan diagnózisa és túldimenzionálása, majd a fegyelmezési gondok, később a funkcionális analfabetizmus („az általános iskola befejezése után a diákok egyharmada funkcionális analfabéta marad” - OKM, 2008), a felsőoktatásba lépők elképesztő műveletlensége stb., hogy a tanárokkal szembeni (szülői és tanulói) agresszivitásról már ne is beszéljünk.

A felsőoktatásban az ún. „bolognai rendszer” fő előnye a diákság és az oktatók nemzetközi mobilitásának biztosítása. Ugyanakkor ez a rendszer súlyosan megszakítja az európai felsőoktatás hagyományait, s különösen a középiskolai szaktanárképzésben gyengíti a szaktárgyak elsajátítási esélyeit. Teljesen figyelmen kívül hagyja az egyetemi képzési

folyamatok elveit, belső logikáját, nem ösztönöz a rendszeres tanulásra és önképzésre, kitolja a diploma szerzés idejét, drága, 3 évre szűkíti a szakmai alapok elsajátítását, a tantárgypedagógiák (tanárképzés) pedagógiai és szaktudományi összetevőit elszakítja egymástól, a szakképzés megszerzésének idejét 2 évre csökkenti, a tanulócsoporthoz, évfolyamok szervezetét felbomlasztja, az intézmények értelmiségformáló szerepét visszaveti stb.

Jelenleg az állami iskolák is folytatnak költségtérítéses képzést, alapítványi és magániskolák is kapnak állami támogatást. Az állami és magánszféra ilyen összekeverése jelentős károkat okoz az oktatás minden szintjén. Ebben az „öszvér-rendszerben” a felsőoktatásban az állami intézmények az állami infrastruktúrára támaszkodva folytatják piaci (költségtérítéses) tevékenységüket, ami magyarul szólva az államon való élősködést jelent. Eközben az állam a szükségesnél kevesebb pénzt ad iskoláinak, ami lenyomja az infrastruktúra és a bérek színvonalát, és a korrupció melegágya is. (Mindez azonos az egészségügyből jól ismert „magánpraxis - állami kórházban, állami eszközökkel” jelenséghez. Ld. Kende, 2008) A magas pontszámmal felvettek együtt tanulnak „fizetős” diákokkal, ami számottevően rontja az oktatás lehetséges színvonalát. Ezen a magániskolák is veszítenek, hiszen az állami háttérre támaszkodó intézmények leszorítják a költségtérítéses képzés árát. Folyik a verseny a hallgatói létszám növeléséért, csökken a hallgatókkal szembeni követelményszint, felpuhul a számonkérés színvonala stb. A helyzetben az államilag finanszírozott hallgatói keretlétszám (kvótarendszer) csak tovább ront, hiszen az egy hallgatóra jutó állami költségtérítés nem fedezi az igényes oktatás költségeit az állami háttérrel nem rendelkező magániskolákban. Ehelyett az öszvérmegoldás helyett szigorúan szét kell választani a két szférát, hogy mind a magán, mind az állami iskolák a bevételek helyett az oktatás minőségében tudjanak versenyezni.

A 90 fokos fordulat az oktatást illetően tehát abban áll, hogy következetes versenyt teremtünk. Az állam ezentúl egyetlen magánoktatási intézményt se finanszírozzon, és az állami iskolák ne folytassanak költségtérítéses képzéseket! Az állam fordítsa összes oktatási kiadásait saját iskoláira, a magániskolák versenyezhesse szabadon a színvonal-ár kettős mércéje szerint! Aki magániskolába akarja adni gyermekét, az megteheti, de ennek finanszírozását oldja meg maga, a magániskolák a színvonaluknak megfelelő árat kérhessenek. Az állami iskolák országos jelenlétét (elmaradott régiók!), felszereltségét, oktatóik fizetését növelve a színvonal emelkedése várható és elvárható. Az állami iskolák szakmasztruktúráját és tantervét a társadalmilag ellenőrzött állam saját termelési elképzeléseire (vállalataira, programjaira) alapozva jó biztonsággal állapíthatja meg, elkerülve azt a ma általános gyakorlatot, hogy senki nem az csinálja, amit tanult, és képzett emberek maradnak munka nélkül. Ehhez természetesen az állam termelő tevékenységének és vele termelési kapcsolatainak kiterjesztésére van szükség (ld. lentebb). Így visszaállítható a szakképzés, a tanműhelyek rendszere. Az állami iskolákból kikerülő diákoknak saját szakmájukban lehet az állami (vagy azzal szerződéses termelési kapcsolatban álló szövetkezeti és magán-) vállalatoknál munkahelyet biztosítani. Ugyanez vonatkozik a továbbképzésekre is: a vállalatok munkavállalóik továbbképzését saját szükségleteik szerint oldják meg, ha kell együttműködve a szakképző középiskolákkal, felsőoktatási intézményekkel, egyetemekkel. A magánvállalatok dolgozóik továbbképzésére állami intézmények szolgáltatásait csak teljes költségtérítés ellenében vehessék igénybe. (A vállalati szakképzési hozzájárulást a szakképzési rendszer alábbiakban jelzett átalakításának megfelelően kell hasznosítani.)

A Pedagógusok Szakszervezetének Budapesti Szakoktatási Szervezete Természettudományi Tanárok Tagozatának (PSZ, 2008) és több képzett és nagy tapasztatú oktatáspolitikusnak a véleményét is figyelembe véve, főbb programpontjaink a közoktatást illetően az alábbiak.

- Alapelv: **minden egyes gyermeket alanyi jogon** megillet a magas szintű képzés. A fennálló tőkés rendszerben az oktatás egyik legfőbb feladata, hogy segítsen jelentősen enyhíteni a súlyos egyenlőtlenségeket, amelyeket a kapitalista társadalom természeténél fogva szül.
- Világosan **különüljön el az állami és a magánoktatási szféra**. Ez azt jelenti, az állami intézményekben ne legyenek költségtérítéses képzések, a magánintézményekben pedig ne legyen állami finanszírozás.
- **Az állam nem vonulhat ki** az alap-, a közép- és a felsőfokú oktatás ellátásából! Ezt a feladatát az állam egyfelől birtokbavétellel, közvetlen igazgatás formájában gyakorolhatja, másfelől pedig az önkormányzatok erre irányuló költségvetésének növelésével és egyidejűleg ezen összeg felhasználásának legszigorúbb ellenőrzésével, esetleg (pl. egyházi iskolák esetében) a folyamatos szakmai ellenőrzés korábban (a rendszerváltás előtt) bevált hatékony formájával.
- Kormányzati ciklusoktól független, **egységes oktatási koncepcióra** van szükség mindhárom szinten.
- **A 0-8 éves korosztály** szakszerű, életkori sajátosságaiknak megfelelő ellátása, gondozása, készségeik, képességeik fejlesztése jövő iskolázásuk sikerességéhez jelentősen hozzájárulna. Ez a bölcsődei programok újragondolását, s az ottani szakpedagógusok sokasságának felkészítését igényli. Ezért sürgős feladat, hogy szülessen törvény a három éves korban kezdődő kötelező óvodai nevelésről, amely az egyenlőtlenségek kiküszöbölését ezek kialakulásának korai szakaszában kezdi meg, a mainál jóval nagyobb eséllyel.
- Magunk is az integrált szemlélet hívei vagyunk mind a tudományban, mind a gyakorlatban. Ezt azonban az oktatásban csak magasan képzett szakemberekkel lehet megvalósítani. Amíg azonban a felsőoktatás ilyeneket nem bocsát ki, addig a magyar alap- és középfokú oktatás kerettanterveiben **egyelőre ne szerepeljen az integrált természettudományos képzés**: már a 2009-10. tanévtől az általános iskolák 5. és 6. osztályaiban szüntessék be a nem szakrendszerű oktatást, azaz térjünk vissza a szaktárgyak (magyar, történelem, biológia, kémia stb.) jól bevált, önálló, a tantárgyak közötti összefüggéseket felismertető, szaktanárok által végzett oktatására. Az ennél integráltabb szemléletű és rendszerű oktatás bevezetésre akkor kerüljön sor, ha arra a felsőoktatásban már kellően felkészült tanárokat képeztek ki.
- **A kötelező természettudományi érettségi bevezetésével** adják vissza a társadalom számára e tudományterület fontosságába vetett hitet.
- Gyakorló tanárok, tanítók, általános és középiskolai tanárok, egyetemi oktatók közreműködésével haladéktalanul **vizsgálják felül és koordinálják a tananyagot** az 1-12. osztályig!
- Haladéktalanul vissza kell vonni azt a balsikerű liberális rendelkezést, amely a 16 éven aluliak állandó fizikai munkán való foglalkoztatásának tilalmát kiterjesztette a **szakmunkásképzők és a szakközépiskolák** első osztályaiban tanuló, 14–16 éves fiatalok tanműhelyi és gyári szakmai gyakorlatára. A szakképzési törvény

módosításával vissza kell állítani a 2 éves szakiskolai, a 3 éves szakmunkás és a 4 éves szakközépiskolai képzést, a szakmai gyakorlatok rendszerét 14 éves kortól! A szakképzés rendszerét valamennyi szinten annak megfelelő munkavégzési jogosítvány vagy szakképesítés zárja, mely tulajdonosát megfelelő (betanított, segéd-, szakmunkás) fokozaton szakirányú munkavégzésre jogosítja. Ne bocsásson ki a közoktatási rendszer szakképzetlen, vagy továbbtanulásra alkalmatlan fiatalokat, akikre csak a munkanélküli sors vár!

- Vissza kell térni az **egyciklusú kétszakos ötéves tanárképzésre**. Ez azt jelenti, hogy a tanárképzésben haladéktalanul meg kell szüntetni a Bolognai rendszert.
- A felsőoktatás egészében **felül kell vizsgálni a Bolognai-rendszert** – melynek bevezetéséről sem az oktatók, sem a hallgatók véleményét nem kérdezték meg! Ebben a felülvizsgálatban össze kell fogni a többi uniós tagállam oktatóinak és hallgatóinak hasonló kezdeményezéseivel, hogy uniós szinten lehessen fellépni a rendszer ilyen módon történő megvalósítása ellen. (Ld. Azam, 2009) Csak azokon a felsőoktatási területeken maradjon meg a Bolognai rendszer, ahol azt szakmai grémiumok hatásvizsgálatok alapján is célszerűnek tartják.
- A felsőoktatásban úgyszintén **felül kell vizsgálni a kreditrendszert**, alkalmazhatósági körét, szigorúságát.
- Felül kell vizsgálni az oktatásra vonatkozó, ma kényszerítő eszközként használt, és a korrupciónak megágyazó **pályázati rendszert**.
- A 18 éves korig tartó **tankötelezettség** a tovább tanulni kívánók számára elengedhetetlen. Javasoljuk azonban, hogy azok számára, akik viszont 16-17 éves korukra valamilyen szintű szakmai munkavégzési jogosítványt vagy szakképesítést szereznek, ez a képesítés (igény szerint) legyen elfogadható a tankötelezettség teljesítéseként.

7. Állami lakásépítés

Magyarországon a lakások 86 %-a magánkézben van, amit semmi nem indokol. (Az EU 15-ben 62 %, a 2004-ben csatlakozott másik 9 ország esetében 67 % ez az arány.) Minőségükhöz képest méregdrága lakások tömege épül, megszerzésük a lakosság számára súlyos eladósodással járt. Ezért:

- **Növelni kell a bérlakások arányát**. Ez állami lakásépítéssel megoldható, ráadásul a tervszerű állami építkezések hosszú időre nagyszámú képzetlen embernek teremthetnek munkahelyet.
- **Mindenkinek biztosítani kell a minimális lakásfeltételeket** (legalább egy fűtött szoba komforttal), ilyen célra állami, szövetkezeti házakat kell építeni.
- E programnak része a lakáshiteleiket önhibájukon kívül fizetni képtelenek esetében **a lakások állami, szövetkezeti kézbe kell vétele, és bérleménnyé alakítása**.
- A lakásra szolgáló ingatlanok **jelzáloggal terhelését törvényileg tiltani** kell.
- A bérlakások **karbantartása** úgyszintén foglalkoztatásnövelő tényező.

- A bérlakások **bérleti díja többsávos** lehet, kezdve az építés és fenntartás költségeit fedező (de profitot nem, vagy csak csekély mértékben tartalmazó) „piaci” ártól, végezve a szociális tarifáig, amely pl. az imént jelzett „piaci” ár és a ma nyújtott lakhatási támogatás különbözetével egyenlő.

8. Külpolitikai fordulat

Az elmúlt években külkapcsolataink a környező országokkal inkább romlottak, mint javultak, távolabbi országokkal pedig nem kellőképpen bővültek. A magyar elit még azt is megengedte magának, hogy barátságtalan gesztusokkal szűkítse külvilághoz kapcsolódásunkat (pl. külügyminiszterünk találkozója a Kuba-ellenes emigráció tagjaival – az ENSZ -tagországok nagy többségének rosszallása mellett, vagy a nálunk is sok gondot okozó, Nagy-Magyarország zászlóval provokáló futballhuligánok hallgatolagos védelme a dunaszerdahelyi botrány kapcsán.)

A nemzetközi összefogás, hazánk világra való nyitottsága, gazdasági-politikai kapcsolatainak szélesítése pártján állunk, így pártoljuk az európai integrációit is. Alapelvünk ugyanakkor: mint a belső politikáknak, úgy a külvilágra irányulóknak is a munkájukból élők széles néprétegeit, nem pedig a tőke (profit) érdekeit kell szolgálnia.

- Prioritásunk: a visegrádi országokkal (Csehország, Szlovákia, Lengyelország) és a **kelet-európai térség** más államaival, politikai erővel erősíteni a kapcsolatokat, annak érdekében, hogy az Európai Unió Lisszaboni Szerződésben megtestesülő, továbbra is maastrichti szellemiségű (tehát a tőke és a tőkés érdekei irányába elbillenő) mai EU – mint az Európa szociális mozgalmi széles körben követelik - valóban Szociális Európává váljék. Egy olyan Európává, amely a kapitalista világrendszer másik két centrumrégiójával (az USA-val és a Távolkelettel) ellentétben kezdeményezések sorával áll elő **a mai világ súlyosan egyenlőtlen kapcsolatrendszerének kiegyensúlyozása** érdekében. Szervesen illeszkedik ehhez a Lisszaboni Szerződéshez való viszonyuk (ld. a Külgazdaság fejezetet).
- Rehabilitálni kell az 1970-es években a korabeli szociáldemokrácia által felvázolt - majd elsöpört - alternatívát az **új gazdasági világrend** megteremtéséről, és ezáltal egy új (szociális) Európai Unió szövetségesevé tenni a „Nyugatot” egyre összehangoltabban és egyre elkeseredettebben gyűlölő „harmadik” világot.
- Számunkra a külpolitika alapelve a **teljes nyitottság**, a környező és a távoli országokkal aktívan alakított jó viszony, beleértve a latin-amerikai, új utakat kereső (és nem melleleg nyersanyagokban, energiahordozókban és mezőgazdasági termékekben gazdag) országokat is.
- A más országok felé való nyitottság a kölcsönös tisztelet alapján elengedhetetlen a válságból való kilábalást és az azt követő fejlődést támogató **politikai együttműködéshez**.
- Ezen alapulhatna gazdasági, tudományos, kulturális **kooperációnk más országokkal**, amely nélkül a globalizáció korában nem létezhetünk.
- És végül: felül kell vizsgálni **a magyar katonák külföldi szerepét**, és hosszabb távon – főleg újabb háborúk indítása esetén – a NATO-hoz fűződő viszonyunkat.

9. Új, részvételi demokrácia-modell

Az állam megnövekvő szerepe akkor nem jár hatékonyságromlással, kiadás-, sőt – a rossz döntések révén – veszteségnövelő s egyben a közbizalmat romboló elbürokratizálódással, ha az állami intézményrendszert is közvetlenül az állampolgárok ellenőrzése alá vonják. De a közvetlen ellenőrizhetőséget nem elég az állami szférában biztosítani! A jelenlegi vállalatirányításba a munkavállalóknak csak névleges beleszólásuk van. Ezen változtatni kell, legelsősorban a közösségi (állami, szövetkezeti) vállalatokban, de a magáncégeknél is, hasonlóan – de annál széleskörűbben – mint pl. Németországban.

Az eddigi történelmi tapasztalatokat is felhasználva irányt kell venni a közvetlen demokrácia kiépítésére. Tudjuk, hogy **ez nem „bevezethető”, ehhez az emberek aktív és önálló tevékenysége múlhatatlanul szükséges.** Ezt a folyamatot azonban csak a közösségek ellenőrzése alatt álló állam képes elősegíteni.

- Az új állami vállalatokban a kezdetektől, a régiekben azonnal, minden további feltétel nélkül és 50 %-os szavazati joggal be kell emelni az igazgatótanácsba az **alkalmazottak választott képviselőit.**
- Biztosítani kell az állami cégek, intézmények teljes **társadalmi ellenőrizhetőségét**, a közpénzek átláthatóságát. Közpénztisztasági („közpénzpatyolat”) országos hálózatot kell létrehozni a lakosság köréből. Ezzel párhuzamosan a közpénzekkel bántó közalkalmazotti körben szigorítani kell a csalás, korrupció stb. büntetőjogi szankcióit – megváltoztatva a Büntető Törvénykönyv idevágó részeit az Alkotmány módosítása (ld. lentebb) alapján.
- Az állami tisztviselők (miniszterek, államtitkárok, polgármesterek stb.), bármilyen közösséget bárhol képviselők munkájához minden szükséges feltételt biztosítani kell, de személyes javadalmasításuk nem eredményezhet számukra az átlagosnál magasabb életszínvonalat. **A közösségért végzett munkából ne lehessen nyereszkedni!** Aki ilyenre adja fejét, annak jutalma munkájának közösségi eredménye legyen. Aki ezért nem hajlandó dolgozni, az keressen más munkát!
- **A kormány tagjai naponta jelenjenek meg a tv-ben és a rádióban!** Minden nap másvalaki számoljon be a területén végzett munkáról, az elkövetkező feladatokról, az emberektől várt segítség formáiról, a közvetlen demokrácia állásáról. Ezekbe a műsorokba bárki betelefonálhat és kérdést intézhet a kormány tagjaihoz.
- Minden képviselő (parlamentari, önkormányzati, szakszervezeti, üzemi tanácsi stb.) **azonnali visszahívhatóságát** törvényileg és intézményesen is biztosítani kell.
- Mind ennek ki kell egészülnie rendszeres és széles körű **társadalmi vitákkal**, és a **népszavazás** intézményrendszerének olcsóságát és gyorsaságát eredményező korszerűsítésével.

10. Alkotmánymódosítás

Az Alkotmánybíróság soron kívüli tárgyalással elutasította a luxusadót. Ha a Magyar Köztársaság Alkotmánya erre jogalapot biztosít, akkor meg kell változtatni, legfőképpen a közösségi szempontok érvényesülésének garanciáival kiegészíteni.

- Az alkotmány módosítása induljon ki abból – követve a Német Szövetségi Köztársaság Alkotmányát –, hogy a tulajdon kötelességekkel jár. Ennek megfelelően **bármely tulajdoni forma a társadalom, a nemzetgazdaság érdekében működhet.**
- Az ország alaptörvényét általában is **lakosainak szükségleteihez, a szolidáris közteherviselés** elvéhez kell igazítani.
- Most, a válság idején világszerte nyilvánvalóvá vált, hogy a társadalmi szükségletek a magán célú profittermelés kizárólagosságának talaján súlyos csorbát szenvednek. Az új Alkotmány rögzítse az alapelvet: **a társadalmilag ellenőrzött állam a vegyes gazdaság keretei között** biztosítja, hogy a termelés kielégítse a társadalom szükségleteit, a közösségi, szövetkezeti szektor fejlődését.
- Alapvető jog legyen a tényleges **lakhatás** (nemcsak a fedélhez, hanem a lakáshoz való jog), a **minimumjövedelem** (ezek belátható időn belül történő bevezetése), a **munka, a részvételi demokrácia** intézménye.
- Mindezeket az állam alkotmányos kötelessége biztosítani. Például úgy, hogy bármely tulajdoni formában működjön is egy termelő egység, kötelező létrehozni **a dolgozói részvétel** intézményeit. Erről külön törvény rendelkezzen. Az állam külön törvényben rögzített módon támogassa a **szociális célú lakásépítést**, a rászorulóknak esetében hozzájárul a lakhatási költségekhez.
- Az Alkotmányban biztosítani kell az alapvető gazdasági és szociális **jogok garanciáit**, mert különben ezek szerepeltetése – mint jelenleg – írott malaszt.
- Az új Alkotmánytervezetet széles körben (iskolákban, munkahelyeken, lakóközösségekben stb.) **olvassa és vitassa meg a hazánk lakossága**, annak érdekében, hogy biztosítva legyen a közvetlen, részvételi demokrácia intézményrendszere, az ország erőforrásainak, természeti kincseinek az azt megtermelők javára történő hasznosítása.

IV. FELHASZNÁLT IRODALOM

- A krízis a rendszer egészét érinti. Népszava online 2008. november 6.
<http://www.nepszava.hu/default.asp?cCenter=OnlineCikk.asp&ArticleID=1116293>
- A Rába buszgyártás vége. Sajtóközlemény. Budapest – Győr, 2000. augusztus 13.
<http://www.freeweb.hu/buszok/rabaveg.htm>
- Artner Annamária (1998): Mégis, kinek a válsága? Dialektika 1998. jún.8., 8. p.
- Artner Annamária (2003): Válság és globalizáció. Ezredvég XIII. évf. 2. szám, február
- Artner Annamária (2005): Tíz kérdés a Tobin-adóról.
http://attac.zpok.hu/cikk.php3?id_article=420
- Azam, Geneviève (2009): Du processus de Bologne à la LRU : une catastrophe annoncée. 27/03/2009 <http://www.france.attac.org/spip.php?article9755>

- Bessenyei Tamás (2006): Hazai műszaki megoldások az elosztott termelés támogatására. Power Consult Kft. Előadás „A villamosenergia ellátás új technológiai lehetőségei” c. konferencián, 2006. november 30. Budapesti Műszaki Főiskola
- Böröcz József (2005): Gondolatkísérlet a globális elosztásról. Eszmélet 66. szám 2005 nyár
- Dögei Ilona - Ferge Zsuzsa (1998): A szubjektív szegénység és néhány társadalmi érték megítélése - az állam szerepe. In: Sík E -Tóth I. Gy, szerk. 1998. Zárótanulmány. MHP 6. hullámának eredményeiről. 1998. február (BKE Szociológia Tanszék - TÁRKI) 188-194. o. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a313.pdf>
- EEA (2009/a): Spatial assessment of PM10 and ozone concentrations in Europe (2005). European Environmental Agency Technical Report Report No 1, 2009, Copenhagen
- EEA (2009/b): Transport at a crossroads. TERM 2008: Indicators tracking transport and environment in the European Union. European Environmental Agency Report No 3, 2009, Copenhagen
- Farkas Péter (2004): A K+F tevékenység világméretű diffúziójának és tovagyrúzó hatásainak elméletei és gyakorlata, különös tekintettel a követő országok versenyképességére. MTA VKI, Budapest <http://www.mta.hu/fileadmin/news/files/644/vkiIII3.pdf>
- Farkas Péter (2009): A neoliberalizmus és Bajnai programja. Kézfogás, 2. szám.
- Ferguson, Niall (2008): The age of obligation. Financial Times, December 18 2008. http://www.ft.com/cms/s/0/85432b32-cd32-11dd-9905-000077b07658.html?nclick_check=1
- Földes György (1997): Út az adósságcsapdába 1972-1978. História, 1997. 9-10. sz. 10-14. p. <http://www.tankonyvtar.hu/historia-1997-0910/historia-1997-0910-ut>
- Gáti Annamária (2008): A barométer esőre áll? A lakossági elégedettség változásai. In: Szívós Péter – Tóth István György (szerk.): Köz, teher, elosztás. Társi Monitor jelentések 2008. Budapest, 2008 március
- GE (2007): [China spends 1.35% of GDP on the environment](http://globalisation-and-the-environment.blogspot.com/2007/11/china-spends-135-of-gdp-on-environment.html). Globalization and Environment. November 30, 2007 <http://globalisation-and-the-environment.blogspot.com/2007/11/china-spends-135-of-gdp-on-environment.html>
- Gergely András (2002): Kossuth nemzetiségi politikája 1847–1853. Tiszatáj 2002. szeptember
- Gibb, R. – Shaw, J. – Charlton, C., (1998): Competition, regulation, and the privatisation of British Rail. Environment and Planning C: Government and Policy 16(6) 757 – 768 <http://www.commondreams.org/views01/0222-04.htm>
- Hudson, Michael (2009): Recovering from Neoliberal Disaster. Why Iceland and Latvia Won't (and Can't) Pay the EU for the Kleptocrats' Ripoffs. [Global Research](http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=14800) (Centre for Research On Globalisation) August 17, 2009 <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=14800>
- Kármán András (2008): A magyar költségvetés kiadási szerkezete nemzetközi összehasonlításban. Hitelintézeti Szemle. 7. év. 6. szám 2008
- Kende Péter (2009): A kudarc éve – felelősség és felelőtlenség az orvos-társadalomban. Magyarország politikai évkönyve 21. évf. 1. sz. / 2008, 1278-1289. old.

- Kóthay László (2009): Magyarország hajózható folyóinak vízi közlekedése, műszaki fejlesztésének lehetőségei és feladatai, az EU követelményeknek megfelelően című előadás. Elhangzott a GTTSZ 2008. december 3-án tartott rendezvényén. Reális Zöld Valóság XIV/I. 2008 téli - 2009 tavaszi szám <http://realzoldek.hu/pdf/2008-2009-1.pdf>
- Kun János (2009): A tyúk nem tojik aranytojást - gondolatok a magánnyugdíjpénztárakról. http://mebal.mediacenter9.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=281:kun-janos-a-tyuk-nem-tojik-aranytojast-gondolatok-a-magannyugdijpenztarakrol&catid=59:egyeb-fontos&Itemid=93
- Leonhardt, David (2009): More Than One Way to Take Over a Bank, The New York Times, February 25, 2009
- Levegő Munkacsoport javaslatai. [http://www.levego.hu/#showTheme\(27\)](http://www.levego.hu/#showTheme(27))
- Lobina, Emanuele (2000): Cochabamba – water war. PSIRU (Public Services International Research Unit www.psiru.org), University of Greenwich, June 2000
- Lóránt Károly (s.a.) :A Magyarország eladósodásával kapcsolatos legfontosabb tudnivalók. <http://www.nemzetierdek.hu/download/14lorant.pdf>
- Márványi Péter (2009): Dunaszauroszt: a rendszerváltás első nagy győzelme, a racionalitás első nagy bukása. Gazdasági Rádió Online. 2009. május 13. <http://www.gazdasagiradio.hu/cikk/21151/>
- Matalin Dóra (2009): Egyre több a rosszul táplált gyerek. Népszabadság 2009. április 10. <http://nol.hu/lap/mo/lap-20090410-20090410-26>
- MVM – MAVIR (2006): Közös állásfoglalás a 2006. november 4-én bekövetkezett európai rendszer-üzemzavarról. In: Rendszerüzemzavar Európában – tények és tanulságok. Népszava 2006. november 10. 15. old. <http://www.nepszava.hu/Pdf/200611/10/20061110.pdf>
- OECD (2008/a): OECD Science, Technology And Industry Outlook 2008. <http://www.oecd.org/dataoecd/17/40/41559102.pdf>
- OECD (2008/b): Review on Hungary's Innovation Policy. OECD
- OKM (2008): Ma van az Írástudatlanság Elleni Küzdelem Nemzetközi Napja. Oktatási és Kulturális Minisztérium 2006. szeptember 8. <http://www.okm.gov.hu/main.php?folderID=2109&articleID=227746&ctag=articlelist&iid=1>
- Önkormányzás vagy az elitek uralma. Liberter Kiadó Budapest, 1995 <http://www.bal.hu/kiadvany/oenkorm/oenlist.html>
- Orosz Éva (2002): Lehetséges-e egészségpolitikai paradigmaváltás? Eszmélet, 53. szám, 2002 tavasz
- Orosz Éva (2008): Globális és hazai egészségügyi kihívások és egészségpolitikai törekvések a XXI. század elején. In: Globális kihívások, Millenniumi Fejlesztési Célok és Magyarország. ENSZ Akadémia 2008. Magyar ENSZ Társaság, 2008, p. 89-115
- Pfaff, William (2001): The Privatization of Public Utilities Can Be a Disaster. [International Herald Tribune](http://www.nytimes.com/2001/02/22/business/22privat.html) February 22, 2001

90 fokos fordulat - Kiút a válságból

- PSZ (2008): Pedagógusok Szakszervezetének Budapesti Szakoktatási Szervezete Természettudományi Tanárok Tagozatának petíciója 2008. november
- Róna Péter (2008): Felzárkózási modellünk három nagy sebből vérzik. Népszava 2008. 01. 09. <http://www.nepszava.hu/default.asp?cCenter=OnlineCikk.asp&ArticleID=997852>
- Róna Péter (2009/a): A devizahitelek összeroppanthatják a gazdaságot Heti Világgazdaság 2009. június 29. http://hvg.hu/velemeney/20090629_rona_devizahitelek_forint_adossag/page2.aspx
- Róna Péter (2009/b): A bankok diadalmenete - de hová? Népszabadság szeptember 9. http://nol.hu/velemeney/20090909-a_bankok_diadalmenete_-_de_hova_
- RZK (2007): [Vizerő elmarasztalása egyes földrajz tankönyvekben](http://www.realzoldek.hu/modules.php?name=Universal&op=ViewItems&vid=146). Reális Zöldek Klub. <http://www.realzoldek.hu/modules.php?name=Universal&op=ViewItems&vid=146>
- Simonovits András (2008): Interjú --sal: A krízis a rendszer egészét érinti. Népszava online 2008. november 6. <http://www.nepszava.hu/default.asp?cCenter=OnlineCikk.asp&ArticleID=1116293>
- Somai Miklós (2007): A vagyoadó előnyei, hátrányai. Előadás a X. Adójogi Konferencián, április 23-25., Eger
- Somai Miklós (2009): Alternatív adóreform-javaslat. Kézirat
- Sőreg Ádám (2009): Az államháztartási hiány kialakulásának okai Magyarországon. OTDK-dolgozat, 2009
- Szalai Erzsébet (2009): A globális válság és magyarországi hatásai. NOL 2009. március 3. http://attac.zpok.hu/cikk.php3?id_article=1106
- Szántó Tamás (s.a.): Eladósodás és elitcsoportok – a kései Kádár-korszaktól a rendszerváltásig. http://www.esszencia.hu/Media/elitek_adossag.pdf
- Szász Gábor (2001): A kelet-európai országok műszaki fejlődésének sajátosságai (1945-1990) PhD doktori értekezés, Osiris Könyvkiadó Doktori Mestermunkák sorozat, Budapest
- Szívós Péter – Tóth István György (szerk.) (2008): Köz, teher, elosztás. Tárki Monitor jelentések 2008. Budapest, 2008 március <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/b193.pdf>
- Szociális Charta (2009): Balra van a kiút a válságból. A Szociális Charta politikai, gazdasági és szociális minimuma. A Szociális Charta 2009. január 24-i konferencia állásfoglalása <http://charta-2008.tvn.hu/prg/index.php?f=648.frg>
- Tamás Gáspár Miklós (2004): Szegény náci gyermekeink. Élet és Irodalom 48. évf. 40. sz. 2004. október 1. http://www.tarfor.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=45&Itemid=2
- Vígvári András (2008): Néhány adalék Magyarország külgazdasági sebezhetőségének okaihoz. Eszmélet 80. szám (2008. tél)
- Vígvári András (2009): Pótcselekvések. Népszabadság, 2009. március 25. <http://nol.hu/velemeney/lap-20090325-20090325-4>
- Továbbá: KSH, EUROSTAT, ÁFSZ (Állami Foglalkoztatási Szolgálat) online adatai

V. TOVÁBBI IRODALOM

- Artner Annamária (2006): Globalizáció alulnézetben. Elnyomott csoportok – lázadómozgalmak. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Farkas Péter (2002): A globalizáció és fenyegetései. A világ gazdaság és a gazdaságelméletek zavarai. Aula Kiadó, Budapest
- Krausz Tamás (1994). Megélt rendszerváltás. Publicisztikai írások. 1989-1994. Cégér Könyvkiadó Kft., Budapest
- Krausz Tamás (2008): Lenin. Társadalomelméleti rekonstrukció. Napvilág Kiadó, Budapest,
- Márkus Péter (1996): A társadalmi-gazdasági átalakulás alternatív baloldali programja (Humanista esély a XXI. századra) <http://www.bal.hu/magyar/progindx/progart.htm>
- Márkus Péter (2000): Globális antikapitalizmus - humanista baloldal - közvetlen demokrácia <http://www.bal.hu/kiadvany/markustart.htm>
- Mészáros István (2008): A tőkén túl I és II. rész. L'Harmattan – Eszmélet Alapítvány, Budapest.
- Melegh Attila (2004): A globális munkás védtelensége. NOL 2004. november 26. <http://www.nol.hu/archivum/archiv-341654>
- Rozsnyai Ervin (2002): Az imperializmus korszakváltásai, Rozsnyai Ervin, Budapest
- Szigeti Péter (2006): Világrendszernézőben. Globális „szabad verseny” – a világkapitalizmus jelenlegi stádiuma. Napvilág Kiadó, Budapest